

Foreningsidrætten i Danmark

Udvikling og udfordringer

Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund, Syddansk Universitet,
for Idrættens Analyseinstitut

Bjarne Ibsen

Danish Institute for Sports Studies

**IDRÆTTENS
ANALYSEINSTITUT**

Titel

Foreningsidrætten i Danmark

Undertitel

Udvikling og udfordringer

Forfatter

Bjarne Ibsen, Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund,
Syddansk Universitet, for Idrættens Analyseinstitut

Udgiver

Idrættens Analyseinstitut, april 2006

Denne udgivelse er led i et forskningsprojekt i kommunal idrætspolitik, som har fået økonomisk støtte af Danmarks Idræts-Forbund og Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger.

Kontakt

Kanonbådsvej 12A, 1437 København K
Tlf. 32 66 10 30, www.idan.dk

Grafisk opsætning

Pixart

Tryk

Elmenhoff

Forsidefoto

Polfoto

Indholdsfortegnelse

Indledning	4
Forandringer i foreningsidrætten	5
Den foreningsorganiserede idræts udbredelse	5
Ingen krise i foreningslivet	5
Stigende antal foreninger	6
Stigende antal idrætsforeninger	6
Stadig flere dyrker idræt i en forening	7
Aktiviteter	8
Nye foreninger for nye idrætsgrene	8
Flere idrætsforeninger har 'andre idrættslige aktiviteter'	9
Flere idrætsforeninger deltager i stævner og mesterskaber på landsplan	10
Færre idrætsforeninger har andre fritids- og kulturaktiviteter	11
Forskelle mellem nye og gamle foreninger	12
Formål	12
Aktivitetsorienterede formål	13
Færre foreninger med 'velfærdsmål'	13
Færre 'markedsorienterede' og 'samfundsorienterede' foreninger	14
Værdier og ideologier har lille – men voksende – betydning	15
Medlemmerne	16
Voksende antal små foreninger	16
Større andel af medlemmerne er voksne	17
Demokrati og indflydelse	17
Børn og unge har lille indflydelse	17
Organisatorisk tilknytning	18
Flere idrætsforeninger er kun medlem af én idrætsorganisation	19
Lokal tilknytning	19
Vigende tilknytning til lokalsamfundet	19
Frivilligt arbejde	20
Voksende frivilligt arbejde – men store variationer	20
Status quo for det frivillige arbejde i idrætsforeningerne	21
Økonomi	22
Faldende andel af indtægterne kommer fra det offentlige	23
Sammenfatning	23
Foreningstyper	26
Den idébestemte forening	27
Den lokale forening	29
Aktivitetsforeningen	30
Serviceforeningen (nytteforeningen)	33
Problemer og udfordringer	35
Problemer	35
De største problemer	35
De små problemer	36
Forskelle mellem foreningerne	37
Udfordringer	38
Nye idrætsvaner	38
Kommunale forandringer	40
'Markedet' vinder frem	42
Metode	43
Litteratur	45
Noter	49

Indledning

Foreningen er den helt dominerende organisationsform i idrætten. Hver fjerde forening er en idrætsforening¹, hver tredje voksen er medlem af en af disse², og det samme gælder for omkring halvdelen af alle børn³.

De seneste 10 - 20 år er idrætsforeningerne imidlertid blevet sat under pres. For det første dyrker en voksende del af befolkningen idræt under andre organiseringsformer, som i stigende grad er en konkurrent for idrætsforeningerne. For det andet har den stærke fokusering på idrættens sundhedsfremmende og socialintegrerende værdi øget de politiske forventninger og krav til idrætsforeningerne. For det tredje er idrætsforeningerne blevet kritiseret for ikke at følge med tiden.

Derfor har såvel den offentlige sektor som idrætsorganisationerne de seneste 15 år været optaget af at udvikle og forandre idrætten i den frivillige sektor. Disse bestræbelser har bl.a. omfattet statslige forsøgs- og udviklingsprogrammer og tilsvarende programmer i idrætsorganisationerne, øget statslig støtte til de nationale idrætsorganisationer under forudsætning af, at de øgede midler blev brugt til 'udvikling, omstilling og forsøg', og skiftende kulturministres 'krav' om en øget indsats over for særlige samfundsgrupper mv.⁴

Formålet med dette notat er at belyse, hvordan den foreningsorganiserede idræt har ændret sig de seneste tyve år, og hvilke udfordringer foreningerne står over for. Første

del belyser idrætsforeningernes udvikling ud fra svarene fra flere spørgeskemaundersøgelser, der er gennemført siden 1985. Anden del er en indkredsning af forskellige typer af idrætsforeninger. Sidste del perspektiverer udviklingen i forhold til de udfordringer, idrætsforeningerne står over for.

Analysen bygger primært på fem spørgeskemaundersøgelser, som indeholder en række identiske spørgsmål. Den første undersøgelse blev gennemført i 1985 som et bidrag til Breddeidrætsudvalgets betænkning. Den anden undersøgelse fra 1989 var en undersøgelse af idrætsforeningerne og de frivillige ledere i fire kommuner. Den tredje undersøgelse er fra 1997, og den omfattede idrætsforeningerne i 16 kommuner fordelt på fire amter. Og endelig gennemførtes i 2004 to store undersøgelser af a) idrætsforeningerne i hele landet og b) foreningslivet som helhed i Fyns Amt. Bagest i notatet findes en uddybning af disse undersøgelser og datagrundlaget for analyserne.

Tak til Henrik H. Brandt og Søren Bang fra Idrættens Analyseinstitut for kritiske og konstruktive kommentarer til første udkast til analysen, og tak til Maja Pilgaard, studerende på Syddansk Universitet, for de statistiske analyser af data fra idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004.

Bjarne Ibsen

Forandringer i foreningsidrætten

I dette afsnit skal vi se på, hvordan foreningsidrætten har forandret sig på en række dimensioner, der på den ene side er centrale for alle typer af foreninger, og på den anden side også differentierer foreningerne.

De foreliggende undersøgelser giver ikke mulighed for at analysere, hvordan den enkelte forening forandrer sig, fordi det ikke er de samme foreninger, der har deltaget i de forskellige undersøgelser. Derfor kan analyserne kun sige noget om, hvordan den foreningsorganiserede idræt som helhed forandrer sig. Det kan i princippet ske på to måder. For det første kan eksisterende foreninger tage nye aktiviteter op og ændre den måde, de fungerer på. For det andet kan organisationsområdet forandre sig, ved at nye foreninger - med nye mål, aktiviteter og arbejdsformer - opstår, og gamle foreninger holder op⁵.

Hvis de undersøgte foreninger i hver af undersøgelseerne så nogenlunde er repræsentative for idrætsforeningerne i Danmark, så kan analysen vise, hvordan foreningsidrætten som helhed har ændret sig over tyve år. Dels ved at sammenligne resultaterne fra undersøgelseerne i 1985, 1989, 1997 og 2004, dels ved at undersøge, om nye foreninger adskiller sig fra gamle foreninger. Denne analyse fokuserer på en række velkendte dimensioner ved idrætsforeningerne, som går igen i de undersøgelser, som resultaterne sammenlignes fra:

- **Aktiviteterne:** Hvilke aktiviteter beskæftiger foreningerne sig med?
- **Målene:** Hvilke mål har foreningerne, og hvilke idéer bygger de på?
- **Medlemmerne:** Hvor store er foreningerne, og hvordan er medlemsfordelingen på køn og alder?
- **Demokrati og indflydelse:** Hvilke muligheder har medlemmerne for indflydelse?
- **Organisatorisk tilknytning:** Hvilke

idrætsorganisationer er foreningerne medlemmer af?

- **Lokal tilknytning:** Hvilken tilknytning har foreningerne til lokalsamfundet?
- **Frivilligt arbejde:** Hvordan står det til med det frivillige arbejde i foreningerne?
- **Økonomi:** Hvor får foreningerne pengene fra, og hvad bruger de dem til?

Først skal vi dog se på udviklingen i antallet af foreninger og medlemmer. Er foreningsidrætten ved at miste terræn, eller vokser den i takt med, at stadig flere dyrker idræt og motion?

Den foreningsorganiserede idræts udbredelse

Trods voksende konkurrence fra andre aktivitets- og organiseringsformer har den foreningsorganiserede idræt efter alt at dømme aldrig været større. Antallet af medlemmer i foreningerne vokser fortsat, der kommer hele tiden mange nye foreninger til, og antallet af idrætsforeninger er vokset med ca. 10 pct. siden midten af 1980'erne. Fra midten af 1990'erne har væksten dog vist sig at være meget moderat, og sammenholdt med væksten i antallet af idræts- og motionsaktive mister den foreningsorganiserede idræt tilsyneladende terræn.

Ingen krise i foreningslivet

Rent kvantitativt er der ingen krise i foreningslivet som helhed. Efter alt at dømme har antallet af foreninger og medlemskaber deraf aldrig været større, end det er i dag. En undersøgelse fra 1998 af befolkningens involvering i foreningslivet viste, at 91 pct. af den voksne befolkning (18–70 år) var medlem af en forening eller frivillig organisation⁶. Helt samme niveau, som en tilsvarende undersøgelse i 1979 fandt frem til. Men samtidig er det gennemsnitlige antal medlemskaber vokset. I 1979

Efter alt at dømme har antallet af foreninger og medlemskaber deraf aldrig været større, end det er i dag.

Halvdelen af foreningerne er dannet siden 1975, og hver fjerde er dannet siden 1990.

var danskerne i gennemsnit medlem af 2,9 forening. I 1998 var tallet vokset til 3,5. Dertil kommer at vi i dag bruger mere tid på foreningsliv end for blot 10 år siden⁷. Der er dog en svag tendens til, at de unge – under 30 år – er lidt mindre engageret i foreninger i dag end tidligere.

Stigende antal foreninger

Antallet af foreninger synes tilsvarende at være stigende. En undersøgelse i 2004 af foreningslivet i Fyns Amt viser, at halvdelen af foreningerne er dannet siden 1975, og hver fjerde er dannet siden 1990⁸. En undersøgelse fra Ålborg, gennemført i 2001, viser helt det samme⁹. Vi ved imidlertid ikke, hvor stor den reelle vækst er, da der ikke findes oplysninger om, hvor mange foreninger der i samme periode er ophørt. En norsk undersøgelse dokumenterer, at antallet af lokale foreninger er fordoblet de sidste 50 år, men udskiftningen er stor og varierer fra foreningsområde til foreningsområde¹⁰.

Det er vanskeligt at opgøre det samlede antal foreninger, fordi der ikke findes et register over foreninger, som der findes for private virksomheder. Der er som bekendt foreningsfrihed i Danmark, og derfor er det frit for enhver at danne en forening uden at indberette det til offentlige myndigheder. Før nævnte undersøgelse fra Aalborg kom frem til, at der i 2001 fandtes en forening for hver 80 indbyggere i kommunen¹¹. Undersøgelsen af foreningslivet i Fyns Amt kommer næsten til samme resultat nemlig 82 indbyggere for hver forening. Ud fra opgørelsen af antallet af foreninger i Fyns Amt kan det samlede antal lokale og regionale foreninger i Danmark opgøres til ca. 52.000. Dertil kommer ca. 3.000 landsorganisationer.

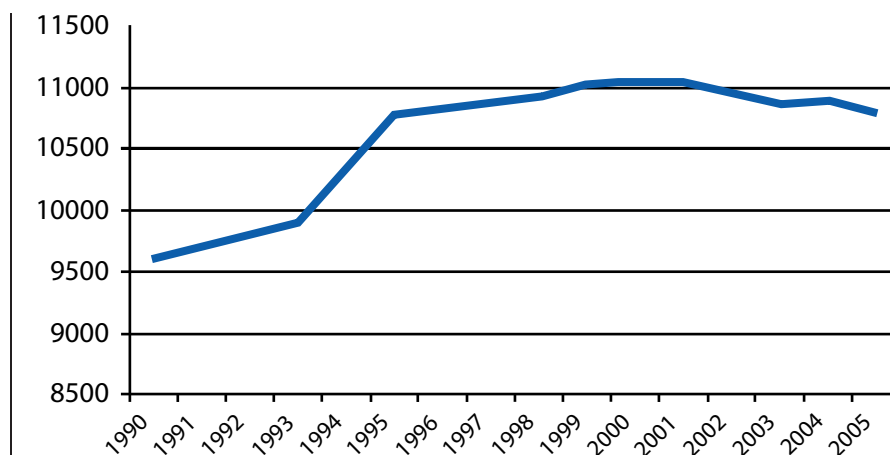
Stigende antal idrætsforeninger

Vi har af de samme årsager ikke eksakte tal for udviklingen i antallet af idrætsforeninger. I 1987 skønnede Breddeidrætsudvalget, at der i midten af 1980'erne var ca. 13.100 idrætsforeninger i Danmark¹². Dette tal var en opgørelse af de foreninger, som var medlem af en idrætsorganisation, og tog højde for at

mange foreninger var medlem af flere organisationer. Opgørelsen tog imidlertid ikke højde for, at nogle idrætsforeninger ikke er medlem af en organisation. Senere undersøgelser, hvor alle foreninger i udvalgte kommuner blev registreret, har vist, at mange foreninger ikke er medlem af en idrætsorganisation. I opgørelsen fra midten af 1980'erne blev en idrætsgren under en hovedforening defineret som en forening, dvs. at fodbold, håndbold, gymnastik og badminton under samme hovedforening talte for fire foreninger.

I 2004 var 10.889 foreninger medlem af Danmarks Idræts-Forbund, dvs. medlem indirekte via det forbund, som foreningen er medlem af. Dette tal bygger i princippet på samme opgørelsesmetode, som blev benyttet i opgørelsen i midten af 1980'erne, dvs. at afdelinger for forskellige idrætsgrene under samme hovedforening tæller som foreninger, også selvom afdelingerne ikke har selvstændig ledelse og økonomi¹³. Idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004 viser, at 77 pct. af de undersøgte idrætsforeninger er medlem af DIF. Ud fra disse tal kan antallet af idrætsforeninger, der er medlem af DIF og / eller DGI opgøres til ca. 14.100 foreninger¹⁴. Dertil kommer ca. 80 firmaidrætsforeninger (hvorunder hører et ukendt antal 'firmaklubber' eller 'firmaforeninger'). Opgjort på denne måde er antallet af idrætsforeninger vokset med ca. 1.000 foreninger fra 1985 til 2004 svarende til en stigning på 8 pct. Ser vi alene på Danmarks Idræts-Forbund er antallet af idrætsforeninger vokset med 62 pct. siden 1973. Væksten fandt især sted frem til midten af 1990'erne, hvorefter antallet stagnerede, og siden 2000 har antallet været svagt faldende (figur 1).

Som nævnt er det imidlertid ikke alle idrætsforeninger, som er medlem af en idrætsorganisation. I undersøgelsen af idrætsforeningerne fra 1997, hvor foreningerne skulle angive, hvilke idrætsorganisationer de var medlem af, svarede 89 pct. af foreningerne, at de var medlem af mindst én af de tre landsorganisationer (DIF, DGI eller DFIF). Hvis det

Figur 1: Udviklingen i antallet af foreninger, der er medlem af DIF fra 1990 til 2005.

antages, at dette fortsat gælder, kan det samlede antal idrætsforeninger opgøres til ca. 16.000¹⁵. I Foreningsundersøgelsen i Fyns Amt fra 2004, hvor alle foreninger i amtet blev registreret, blev antallet af idrætsforeninger (inkl. foreninger for dans) opgjort til 1.444. Hvis dette tal er repræsentativ for hele landet kan antallet af idrætsforeninger ifølge denne undersøgelse opgøres til ca. 13.100¹⁶. I denne undersøgelse er aktiviteter og afdelinger under en hovedforening imidlertid ikke defineret som en forening, med mindre de har egne vedtægter, egen bestyrelse og egen økonomi¹⁷.

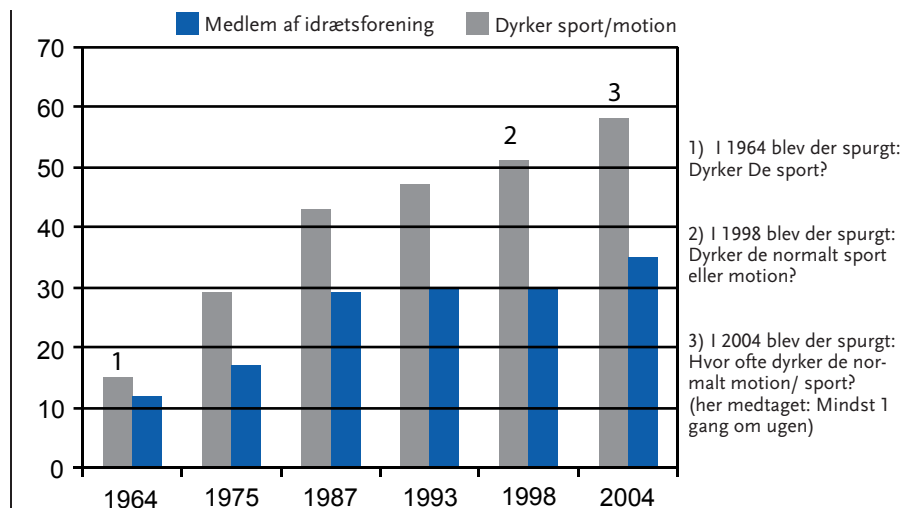
Såvel foreningsundersøgelsen i Fyns Amt som idrætsorganisationernes egen undersøgelse af idrætsforeningerne i Danmark, begge gennemført i 2004, viser, at hver fjerde idrætsforening er dannet siden 1990, og halvdelen er dannet siden 1975¹⁸. En sammenligning af idrætsforeningerne i 2004 med idrætsforeningerne i 1993 i fire kommuner i Fyns Amt bekræfter dette billede¹⁹. I 1993 fandtes 62 idrætsforeninger i de fire kommuner. I 2004 var dette tal vokset til 78 foreninger. I mellemtiden var 10 idrætsforeninger blevet nedlagt, mens der var oprettet 26 nye foreninger. Der sker altså hele tiden en betydelig udskiftning af foreninger, men der kommer flere nye til, end der hører op.

Idræt og motion finder dog også sted i andre foreninger, som ikke betegnes som idrætsforeninger. I foreningsundersøgelsen i Fyns Amt svarede 11 pct. af alle andre

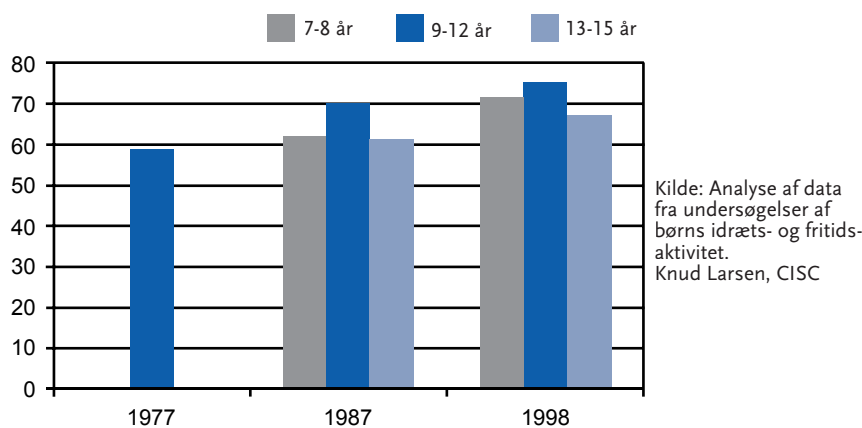
foreninger end idrætsforeninger, at de bl.a. beskæftiger sig med 'idræt, sport, motion eller dans'. Det er især fritids- og hobbyforeninger, undervisningsforeninger (bl.a. aftenskoler), sociale foreninger (fx ældreforeninger), sundheds- og sygdomsbe-kæmpende foreninger og natur- og miljøforeninger, som bl.a. har idræt, sport, motion eller dans på programmet.

Stadig flere dyrker idræt i en forening

Idrætsforeningerne bidrager stærkt til såvel antallet af medlemskaber som antallet af foreninger. Hver fjerde forening i Danmark er en idrætsforening²⁰, hver tredje voksen dyrker idræt eller motion i en sådan forening²¹, og omkring halvdelen af de skolebørn gør det²². Blandt de voksne er andelen, der er medlem af en idrætsforening, dog kun vokset svagt siden midten af 1980'erne (figur 2), mens den øjensynligt er vokset noget mere blandt børnene (figur 3)²³.

Figur 2: Andelen af den voksne befolkning (16 år og ældre) som dyrker sport eller motion og er medlem af en idrætsforening i 1964 - 2004 (pct.).

Figur 3: Andelen af børn som 'går til idræt' (pct.).

Aktiviteter

De ca. 16.000 idrætsforeninger omfatter meget forskellige foreninger. Der er store foreninger med flere tusinde medlemmer og mange små med færre end 100 medlemmer. Det er dog først og fremmest aktiviteterne, som gør foreningerne forskellige. Her skal vi se på, hvilke aktiviteter, såvel idrætslige som ikke-idrætslige, idrætsforeningerne beskæftiger sig med, og på hvilket idrætsligt niveau de deltager.

Nye foreninger for nye idrætsgrene

Undersøgelsen fra 1997 viste, at knap 3/4 af foreningerne beskæftiger sig med én idrætsgren. Samtidig findes der en del foreninger, som har mange aktiviteter på program-

met. I samme undersøgelse havde foreningerne i gennemsnit 1,9 idrætsgren/aktivitet pr. forening. Ældre foreninger, dannet før 1970, havde i gennemsnit 2,4 idrætsgrene på programmet, mens foreninger dannet senere i gennemsnit havde 1,4 aktiviteter. Idrætsorganisationernes undersøgelse fra 2004 viser, at 67 pct. af foreningerne er en såkaldt enstregen forening, der beskæftiger sig med én idrætsgren, mens 30 pct. er en afdeling i en flerstregen forening (3 pct. angav ikke et svar). Det store flertal af idrætsforeninger er altså enstregede foreninger, og udviklingen synes at gå i retning af denne foreningstype.

Undersøgelsen fra 1997 viste, at fodbold er den idrætsgren, som fleste idrætsforeninger beskæftiger

Det store flertal af idrætsforeninger er altså enstregede foreninger, og udviklingen synes at gå i retning af denne foreningstype.

Foto: Polfoto/Martin Zakora

sig med 21 pct. af foreningerne svarede, at de på besvarestidspunktet beskæftigede sig med fodbold. Lige efter kommer badminton med 19 pct., og gymnastik og håndbold med henholdsvis 19 pct. og 17 pct. Svømning, tennis, volleyball og skydning havde henholdsvis 10 pct., 9 pct., 9 pct. og 6 pct. på programmet. 61 pct. af foreningerne beskæftigede sig med mindst én af disse otte idrætsgrene. Hver enkelt af i alt næsten 100 nævnte aktiviteter, som foreningerne beskæftigede sig med, havde færre end 5 pct. af foreningerne på programmet. Men halvdelen af foreningerne beskæftigede sig med mindst én af disse små idrætsaktiviteter.

Som nævnt ovenfor kommer der hele tiden nye foreninger til, men det er typisk inden for nye idræts- og aktivitetsformer. Den før omtalte analyse af udviklingen i fire kommuner i Fyns Amt viser, at de nye foreninger især er opstået inden for motions- og rekreationsidræt og inden for nye idrætsgrene, som især dyrkes af midaldrende og ældre. Endvidere er der dannet flere fællesforeninger for idrætsforeninger og støtteforeninger for en bestemt idrætsgren²⁴. Ser vi nærmere på de idrætsforeninger, som har besvaret spørgeskemaet, og som har svaret, at de er oprettet siden 1990, finder vi følgende foreninger i de fire kommuner: To

bueskytteklubber, en danseforening, en rideklub, to cykelmotionsklubber, en forening for japansk sværdføgtning, en golfklub, en petanque-klub, et par lokale (sogne)idrætsforeninger med flere aktiviteter, to bowling-klubber og to motions- og gangforeninger. De etablerede foreninger tager imidlertid også nye aktiviteter op. I 1997 svarede 33 pct. af foreningerne, at de inden for de seneste fem år havde taget nye idrætsaktiviteter op, mens 16 pct. svarede, at de i samme periode var stoppet med en eller flere aktiviteter.

Flere idrætsforeninger har 'andre idrætslige aktiviteter'

Siden 1985 er andelen af idrætsforeningerne, som forestår andre idrætslige aktiviteter ud over hovedidrætsgrenene, vokset (tabel 1). I 1985 var andelen 31 pct., i 1989 37 pct., i 1997 50 pct., og i 2004 var andelen vokset til 59 pct.. Det er især tværgående aktiviteter (idræt på tværs, åbent hus arrangementer), idræt for særlige grupper (familien, ældre, handicappede, flygtninge) samt almene motionsaktiviteter (motionscykling og aerobic), som har vundet indpas. Forskellene kan til dels skyldes, at spørgeskemaet i 1997 indeholdt flere 'andre idrætslige aktiviteter', som foreningerne kunne krydse af på (idræt på tværs,

Tabel 1: Andel af idrætsforeningerne som har forestået andre idrætslige aktiviteter ud over hovedidrætsgrenene (pct.)

	1985 1)	1989 2)	1997 3)	2004 4)
Foreningen har andre idrætslige aktiviteter på programmet	31	31	37	50
Typer af andre aktiviteter				
Jogging/motionsløb	11	4	8	10
Aerobic, ol.	3	3	10	10
Motionscykling	3	-	4	8
Marcher/vandreture	9	3	2	6
Idræt på tværs	-	4	4	17
Familieidræt	-	5	6	10
Ældreidræt	-	1	11	10
Børneidræt (på tværs af idrætsgrene)	-	3	8	
Særlige ungdomsaktiviteter	-	-	8	
Idræt for handicappede	-	2	2	3
Idræt for flygtninge	-	-	1	3
Sommerferieaktiviteter for børn og unge	-	-	12	
Åbent hus arrangement	-	9	21	19
Andet	12	6	12	15
N =	451	121	492	3097

1) Der blev i spørgeskemaet spurgt, om idrætsforeningen har forestået andre idrætslige aktiviteter.

2) Der blev spurgt, om idrætsforeningen har andre idrætslige aktiviteter på programmet (seneste år).

3) I 1997 kunne foreningerne svare på, om de beskæftiger sig med aktiviteten på det aktuelle tidspunkt, eller om de tidligere har beskæftiget sig dermed. Tallene i denne tabel angiver andelen, som svarede, at de inden for det seneste år har beskæftiget sig med aktiviteten.

4) Tal for idrætsorganisationernes undersøgelse af idrætsforeningerne. I denne undersøgelse lød spørgsmålet således: Hvilke øvrige idrætsaktiviteter har foreningen forestået eller medvirket til det seneste år? I dette spørgeskema var 'styrketræning/vægttræning' også en af svarmulighederne.

Det ser altså ud til, at stadig flere idrætsforeninger deltager i turneringer og mesterskaber på landsplan.

ældreidræt, særlig børneidræt, mv.), end spørgeskemaet gjorde i 1985. Men det synes dog ikke at kunne forklare hele forskellen. Spørgsmålene i spørgeskemaerne fra henholdsvis 1989 og 1997 er næsten ens.

Flere idrætsforeninger deltager i stævner og mesterskaber på landsplan

En anden væsentlig forskel mellem idrætsforeningerne er det idrætslige niveau, de deltager på, dvs. om de har hold eller udøvere, som deltager i konkurrencer på nationalt (elite)niveau, eller om de udelukkende deltager på lavere niveau. I den seneste undersøgelse fra 2004 svarede 46 pct. af foreningerne, at 'foreningen deltager i stævner/turneringer/mesterskaber på landsplan'

(tabel 2). På det tilsvarende spørgsmål svarede 34 pct. ja i undersøgelsen i 1985 og 37 pct. i undersøgelsen i 1997. Det ser altså ud til, at stadig flere idrætsforeninger deltager i turneringer og mesterskaber på landsplan. Samtidig falder andelen af foreningerne, som højest deltager i regionale eller lokale turneringer eller stævner. Det samme synes også at ske for deltagelse i opvisninger. Det kunne tyde på, at andelen af foreningerne som udelukkende beskæftiger sig med idræt på motionsplan er steget, som undersøgelserne fra 1985 og 1997 indikerer.

Tabel 2: Det idrætslige niveau, som idrætsforeningerne deltager i (pct.)

Idrætslige niveau	1985	1997	2004 1)
Deltager i turneringer, stævner eller mesterskaber på landsplan	34	37	46
Deltager højest i regionale turneringer, stævner eller mesterskaber	33	23	20
Deltager højest i lokale turnering, stævner eller mesterskaber	23	18	10
Forestår udelukkende idræt på motionsplan	10	18	
Opvisninger			
Deltager i opvisninger uden for lokalområdet *		18	8
Deltager i lokale opvisninger (inden for kommunens grænser)		21	14
Medlemmerne deltager kun i foreningens egne opvisninger		9	
N =	451	495	3097

* Herunder også interne klubturneringer. I 1997 kunne foreningerne sætte kryds ved følgende svarmulighed: Medlemmerne deltager kun i stævner eller turneringer internt i foreningen. 5 pct. af foreningerne satte ikke kryds ved nogle af de fire svarmuligheder under konkurrencer / turneringer. Måske fordi foreningerne heller ikke afholder stævner eller turneringer internt i foreningen.

Nogle foreninger har svaret, at de deltager på eliteniveau, men svarer ikke, at de deltager på mellemniveau, lokalt niveau og foreningsniveau. Det må imidlertid antages, at langt hovedparten, der deltager på eliteniveau, også gør det på mellemniveau og lokalt niveau.

De skraverede felter markerer, at foreningerne ikke har haft mulighed for at sætte kryds ved denne svarmulighed i den pågældende undersøgelse.

Færre idrætsforeninger har andre fritids- og kulturaktiviteter

Idrætsforeningerne beskæftiger sig først og fremmest med idræt, men det har karakteriseret foreningsidrætten, at en stor del af foreningerne også har ikke-idrætslige aktiviteter på programmet. Først og fremmest aktiviteter af primært social karakter (klubaften, klubfest, juleafslutning ol.), dernæst også aktiviteter som tager sigte på at tjene penge til foreningen, og endelig andre fritids- og kulturaktiviteter som foredrag og amatørteater.

Sammenligningen af resultaterne fra de fire undersøgelser viser, at andelen af idrætsforeningerne, som har ikke-idrætslige aktiviteter på programmet, ikke har ændret sig siden midten af 1980'erne. 9 ud af 10 foreninger beskæftiger sig med en eller typisk flere af sådanne aktiviteter. Andre fritids- og kulturaktiviteter synes dog i mindre grad at optage idrætsforeningerne end tidligere. Det er især gået tilbage for amatørteater. Dette bekræftes af foreningsunder-

søgelsen i Fyns Amt fra 2004, hvor 6 pct. af idrætsforeningerne svarede, at de foruden idræt og motion også beskæftiger sig med 'kulturaktiviteter' (fx musik, teater mv.). Med få undtagelser er det udelukkende flerstrengede idrætsforeninger og gymnastik- og danseforeninger, som gør det. Det er ligeledes gået tilbage for de gammelkendte indtægtsaktiviteter som baller og byfester. Derimod er de sociale aktiviteter lige så udbredte i idrætsforeningerne, som de var i midten af 1980'erne (tabel 3).

Tabel 3: Andel af idrætsforeningerne som har ikke-idrætslige aktiviteter på programmet (pct.)

	1985	1989	1997	2004 1)
Har ikke-idrætslige aktiviteter	89	79	82	86
Ikke-idrætslige aktiviteter				
Klubaftener	34	27	35	34
Klubblad				35
Klubfest		35	54	
Juleafslutning	77	31	56	73
Fastelavnsfest		5	12	
Baller		6	8	
Byfest	40	4	12	16
Bankospil		9	13	
Loppemarked		1	6	
Salg af juletræer, ol.		2	9	
Amatørteater	10	2	3	4
Foredrag		4	13	
Film	18	5	5	15
Udflugt	-	15	26	18
Koncerter	-	-	5	
Andre ikke-idrætslige akt.	10	10	13	8
N =	451	121	493	3097

1) Tallene er fra idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004.

Forskelle mellem nye og gamle foreninger

Undersøgelsen fra 1997 viser, at der er en betydelig forskel på aktivitetsmønsteret mellem nye og gamle foreninger. For det første har de ældste foreninger et bredere aktivitetsmønster end de nye foreninger. For det andet beskæftiger de gamle foreninger sig i højere grad med de store og traditionelle idrætsgrene, mens det i højere grad er de nye foreninger, som beskæftiger sig med nye idrætsgrene. Omkring 3/4 af de idrætsgrene, som findes i de ældre foreninger, er de store klassiske idrætsgrene: Atletik, badminton, bordtennis, fodbold, gymnastik, håndbold, skydning og svømning. I de nye foreninger udgør de gamle idrætsgrene kun 1/3 af idrætsgrenene. Ser vi på en række nye idrætsaktiviteter, som er opstået igennem 1970'erne, 1980'erne og 1990'erne, udgør de kun 5 pct. af idrætsgrenene i foreningerne dannet før 1970, mens de udgør knap 1/3 af idrætsgrenene i de nye idrætsforeninger.

Hvad angår aktiviteter, som ikke

falder snævert inden for foreningens primære idrætsgren, er der en svag tendens til, at ældre foreninger i lidt højere grad beskæftiger sig med andre idrætslige aktiviteter end deres primære idrætsgren. Endvidere har de ældste foreninger i højere grad traditionelle sociale aktiviteter (som klubaftener, klubfest, juleafslutning og fastelavn) og økonomiske aktiviteter (som baller og byfest). Derimod er der ikke forskel på gamle og nye foreninger med hensyn til andre fritids- og kulturaktiviteter som foredrag, film, udflugt, koncerter, mv.

Formål

Det kendetegner foreninger, at de opstiller formål for deres aktiviteter, ofte i form af ideelle mål og visioner for foreningen. Derved adskiller de sig fra offentlige og kommercielle organisationer, der sjældent opererer med formålsparagraffer, og i højere grad opsætter kvantitative mål for virksomheden eller institutionen. Her skal vi se på, hvordan foreningerne typisk udtrykker deres formål, om foreningerne i dag orienterer sig

I de nye foreninger udgør de gamle idrætsgrene kun 1/3 af idrætsgrenene.

mod andre mål, end de gjorde i midten af 1980'erne, og om der er sket ændringer i, hvilke ideer og ideologier foreningerne bygger på.

Aktivitetsorienterede formål

I flere af de refererede undersøgelser har foreningerne svaret på, hvad foreningens formål er. Svarene er typisk meget korte og konkrete. Formålet er enten at dyrke en bestemt idrætsgren, hvis det drejer sig om en enstretiget idrætsforening, eller værdien af motion og socialt samvær omkring fysisk udfoldelse og konkurrence, som typisk nævnes af idrætsforeninger med forskellige former for idræt. Deres formål bliver derfor primært udøvelsen af selve aktiviteten, styrkelsen af den enkeltes eller holdets færdigheder, sekundært at styrke interessen for netop deres idrætsgren. En typisk besvarelse fra en idrætsforening er²⁵:

- 'Idræt'.
- 'Cykelklub'
- 'At få så mange som muligt til at dyrke motion - 'Squash''.
- 'Udøvelse af badminton-spillet'.
- 'At fremme interessen for og udvikle færdighed i svømning'.

Der er dog også en del besvarelser, der forholder sig til bagvedliggende formål, men det har typisk et konkret aktivitetsmæssigt udgangspunkt:

- 'Ved samarbejde og kammeratskab at fremme idræt i sunde former'.
- 'Ved idræt og andet kulturelt virke at fremme den enkeltes og fællesskabets sundhed og trivsel'.
- 'Skabe livsglæde og livskvalitet gennem udøvelse af badminton sporten'.
- 'Vores formål er at gøre det muligt for folk herude at dyrke gymnastik lokalt. Så vi skal finde ud af, hvad folk i vores område har lyst til af den slags. Det er alt, hvad vi kan gabe over (...) Det er vigtigt, at der er noget for børnene, der hvor de bor (...), og det er vigtigt, at børnene kan lave nogle andre ting sammen, end de gør i skolen. Det er også vigtigt, at de lærer at bruge deres krop, og at de får nogle andre oplevelser med deres krop'.

Generelle 'velfærds mål' har mindre tilslutning i idrætsforeningerne i dag end i midten af 1980'erne.

Færre foreninger med 'velfærds mål'

Med 20 års mellemrum har idrætsforeninger i tre undersøgelser svaret på næsten identiske spørgsmål om, hvilket formål der er vigtigst for foreningen. I undersøgelsen i 1985 kunne foreningerne dog kun sætte kryds ved to af de angivne svarmuligheder, mens de i både 1989 og 2004 kunne sætte kryds ved tre svarmuligheder. På den anden side var der færre svaralternativer for foreningerne i 1985 end i de to efterfølgende undersøgelser. Trods dette kan man ikke direkte sammenligne procenttallene fra 1985 med tallene fra undersøgelserne i 1989 og 2004. Endvidere bør man være varsom med at tillægge mindre forskelle mellem 1989 og 2004 for stor betydning, fordi undersøgelsen fra 1989 kun omfatter ca. 100 foreninger fra fire kommuner, mens undersøgelsen fra 2004 bygger på svar fra godt 3.000 foreninger fra hele landet.

Med forbehold for dette tyder sammenligningen på, at generelle 'velfærds mål' har mindre tilslutning i idrætsforeningerne i dag end i midten af 1980'erne. Hermed tænkes på formålene 'at fremme sundhed og trivsel' og 'at fremme sund fritidsbeskæftigelse for de unge'. Det sidste kan hænge sammen med, at tidligere var idrætsforeningerne i højere grad end i dag primært for børn og unge, mens en stor del af medlemmerne i mange idrætsforeninger i dag er midaldrende og ældre. Omvendt betragtes det sociale fællesskab i højere grad som et af foreningernes vigtigste formål (tabel 4).

Tabel 4: Idrætsforeningernes vigtigste formål (pct. andel af idrætsforeningerne, der angiver nedenstående formål som de vigtigste)

	1985 1)	1989 2)	2004 3)
At skabe en sund fritidsbeskæftigelse for de unge	65	67	45
At fremme interessen for idrætsaktiviteten / idrætsgrenen		60	50
At skabe et socialt fællesskab for medlemmerne		52	63
At få flest muligt til at dyrke idræt	29	46	41
At opnå gode sportslige resultater	26	38	27
At skabe et kulturelt samlingspunkt i lokalsamfundet	23	18	22
Fremme sundhed og trivsel	27	17	23
Andet	6	4	4
N =	440	94	3097

1) Foreningerne kunne maksimalt sætte kryds ved to svarmuligheder.
 2) Foreningerne kunne maksimalt sætte kryds ved tre svarmuligheder.
 3) Foreningerne kunne maksimalt sætte kryds ved tre svarmuligheder. Tallene er fra idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse. Tallene er fra idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004.

Analysen kan imidlertid ikke påvise større forskelle mellem nye og gamle foreningers mål. Der er således ikke signifikante forskelle mellem nye og gamle foreninger på fordelingen mellem de foreninger, der især lægger vægt på *sportslige mål*, de foreninger som især lægger vægt på *velfærds- og sundhedsmål*, og de foreninger som lægger vægt på *fællesskabet og et godt klubliv*.

Færre 'markedsorienterede' og 'samfundsorienterede' foreninger

En anden side af formålsdimensionen er, hvem foreningen orienterer sig mod. Tager den sigte på lokalsamfundets behov og problemer, eller er det efterspørgslen efter idræts- og motionsaktiviteter i befolkningen, den forsøger at komme i møde, eller er det først og fremmest medlemmernes interesser, den tænker på? I organisationslitteraturen skelner man mellem fire leder- og organisationstyper:

- 'Målorienterede organisationer', som føler sig forpligtet over for en bestemt idé/holdning.
- 'Markedsorienterede organisationer', som stræber efter at imødekomme efterspørgslen på markedet.
- 'Organisationsorienterede organisationer', der primært handler for at sikre organisationens overlevelse og vækst.

- 'Medlemsorienterede organisationer', som primært orienterer sig mod medlemmernes ønsker og interesser.

Nedenfor er disse fire typer suppleret med en femte type:

- 'Samfundsorienterede organisationer', som primært tager sigte på at medvirke til at løse samfundets/lokalsamfundets problemer.

I undersøgelsen fra 1989 fik lederne fra de undersøgte idrætsforeninger et spørgsmål, hvor de skulle prioritere – fra 1 til 5 – hvad de syntes, at deres forening skulle orientere sig efter. Det samme spørgsmål blev besvaret af idrætsforeningerne i idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse i 2004. I både 1989 og 2004 er foreningslederne først og fremmest 'målorienteret' og 'medlemsorienteret', og det synes at være forstærket i løbet af de 15 år. I 2004 var foreningerne således mindre 'markedsorienteret' og mindre 'samfundsorienteret', end lederne/foreningerne var i 1989. En del af forskellen synes dog at hænge sammen med, at undersøgelsen fra 2004 også omfatter foreninger fra København og Århus, hvor især 'markedsorienteringen' spiller en mindre rolle, end den gør i resten af landet (i gennemsnit) (tabel 5).

Tabel 5: Hvad skal foreningerne målrette sine aktiviteter efter? (pct. andel af frivillige og foreninger)

Respondenterne har prioriteret de fem svarmuligheder i den rækkefølge, som de mener, at foreningen skal målrette sine aktiviteter efter. Tallene er andelen af respondenterne, der har givet den pågældende svarmulighed 1. eller 2. prioritet.

	1989 1)	2004 2)
Foreningens idé og målsætning: Det vigtigste er, at de aktiviteter, som foreningen beskæftiger sig med, er i overensstemmelse med foreningens formål og idé.	61	68
Behovet for og efterspørgslen efter idræt i befolkningen: Foreningen må indrette sine aktiviteter efter, hvad befolkningen ønsker, og tage konkurrencen op med andre som giver tilbud om idræt. Derfor må foreningen tilbyde mange forskellige slags idræt, som får flest mulige til at foretrække denne forening.	23	17
Samfundets / lokalsamfundets ønsker og problemer: Foreningen skal tage almennyttige aktiviteter op, som medvirker til at læse samfundets / lokalsamfundets problemer. Derfor må foreningen tilbyde aktiviteter og indgå i projekter, som medvirker til at læse sociale problemer, fritidsproblemer osv.	19	9
Foreningens eksistens: Det afgørende er, at foreningen fortsat bevares og udvikles. Hvis det er nødvendigt, for at foreningen kan overleve, må den ændre den måde, den fungerer på, og tage nye aktiviteter op.	43	43
Medlemmernes interesser: Foreningen skal beskæftige sig med aktiviteter og fungere på en måde, som medlemmerne bakker op. Nye aktiviteter skal kun tages op, hvis medlemmerne ønsker det.	61	68
N =	667-681	3097
1) Spørgsmålet er besvaret af frivillige ledere. Hvis analysen afgrænses til formænd for de undersøgte idrætsforeninger, er der kun små afvigelser i svarmønstret i forhold til alle ledernes svar. 2) Spørgsmålet er besvaret af idrætsforeninger i idrætsorganisationernes undersøgelse fra 2004 (typisk besvaret af formanden).		

Undersøgelserne viser samstemmende, at det store flertal af idrætsforeningerne ifølge deres egen opfattelse ikke bygger på bestemte værdier eller ideologier af politisk, åndelig eller samfundsmæssig karakter.

Værdier og ideologier har lille – men voksende – betydning

Traditionelt har dele af foreningslivet i Danmark været forbundet med eller en del af en folkelig, politisk eller religiøs bevægelse, fx foreninger knyttet til arbejderbevægelsen, Indre Mission, grundtvigianismen eller andre folkelige bevægelser. Det gælder også idrætten med Dansk Arbejder Idrætsforbund, KFUMs Idrætsforbund og de 'folkelige' gymnastikforeninger. Vi skal her se på, hvor stærkt dette gør sig gældende i foreningsidrætten, og hvilke ændringer der eventuelt er sket i foreningernes tilknytning til 'bestemte værdier, holdninger, ideologier og bevægelser af åndelig eller samfundsmæssig karakter'. Vi kan dog kun sammenligne undersøgelser gennemført med syv års mellemrum, og man bør ikke forvente større ændringer med så få års mellemrum.

Undersøgelserne viser sam-

stemmende, at det store flertal af idrætsforeningerne ifølge deres egen opfattelse ikke bygger på bestemte værdier eller ideologier af politisk, åndelig eller samfundsmæssig karakter. I 2004 svarede godt hver tiende forening dog, at den bygger på 'folkelig oplysning', og næsten samme andel svarer, at de bl.a. bygger på 'social solidaritet'. På begge områder er andelen signifikant højere i 2004 end i 1997. Måske skyldes det, at der ved denne svarmulighed stod 'grundtvigianisme/folkelig oplysning' i 1997, og det kan have fået en del foreninger til at afstå fra at sætte kryds ved denne svarmulighed. Samlet er andelen af idrætsforeningerne, som selv mener, at de bygger på værdier eller ideologier således markant højere i 2004 end i 1997. I sammenligning med andre foreningsområder er idrætsforeningerne dog meget

Tabel 6: Andel af idrætsforeningerne, som har tilknytning til og/eller bygger på bestemte værdier, holdninger, ideologier og bevægelser af åndelig, politisk eller samfundsmæssig karakter (pct.)

	1997	2004 1)
Kristne værdier	2	3
Arbejderbevægelse/socialistiske værdier	2	< 1
Liberale/borgerlige værdier	1	1
Nationale værdier	3	3
International solidaritet	< 1	1
Grønne værdier	3	5
Grundtvigianske værdier/Folkelig oplysning	3	13
Humanitære værdier		5
Social solidaritet	4	10
Andet	6	15
N =	476	279
1) Tallene er fra foreningsundersøgelsen i Fyns Amt fra 2004.		

mindre 'ideologiske'²⁶ (tabel 6). Der er ingen signifikante forskelle mellem nye og gamle foreninger på foreningernes ideologiske orientering.

Medlemmerne

Som nævnt har antallet af idrætsforeninger været stigende de seneste tyve år. Derimod er der små ændringer i den gennemsnitlige størrelse. I 1988 havde idrætsforeningerne, der var medlem af DIF, i gennemsnit 161 medlemmer. I 1995 var tallet faldet til 145, men siden er gennemsnittet igen steget til 154 medlemmer pr. forening. Idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004 viser et lidt højere gennemsnit på 181 medlemmer pr. foreninger, hvilket kunne tyde på, at det i lidt højere grad er de store foreninger end de små foreninger, der har besvaret spørgeskemaet. I undersøgelsen fra 1997 var gennemsnittet meget højere med 296 medlemmer pr. forening, men det skyldes, at hovedforeninger (flerstrengede foreninger) var med i denne undersøgelse, dvs. at afdelinger under en hovedforening ikke talte med som en selvstændig forening. Det er også forklaringen på, at der i denne undersøgelse var en meget større andel af store foreninger end i undersøgelsen fra 2004.

Voksende antal små foreninger

Sammenligningen synes dog at vise, at andelen af små foreninger med under 50 medlemmer er vokset, men samtidig er der en svag tendens til, at antallet af store foreninger med mere end 300 medlemmer også vokser (tabel 7). Foreningsbilledet på idrætsområdet går altså i retning af mange små foreninger og et færre, men voksende antal meget store foreninger.

Den store forskel mellem nye og gamle foreninger er deres størrelse. Jo ældre foreningerne er, jo større er de også i gennemsnit. Foreninger dannet før 1950 har i gennemsnit mere end dobbelt så mange medlemmer, som foreninger dannet siden 1975. Det er måske ikke så overraskende, at foreninger i begyndelsen er små og senere vokser sig større. Men noget tyder alligevel på, at det ikke blot er et spørgsmål om tid, før de nye og små foreninger bliver større. Der er nemlig ingen væsentlig forskel på det gennemsnitlige antal medlemmer i foreninger dannet siden 1990 og foreninger dannet mellem 1975 og 1990. Det viser både foreningsundersøgelsen i Fyns Amt fra 2004 og idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra samme år.

Foreninger dannet før 1950 har i gennemsnit mere end dobbelt så mange medlemmer, som foreninger dannet siden 1975.

Tabel 7: Idrætsforeningernes fordeling efter størrelse (pct.)

Idrætsforeningernes størrelse	1985	1997	2004 1)
Under 50 medlemmer	21	26	29
50 – 99 medlemmer	23	20	21
100 – 149 medlemmer	16	11	12
150 – 199 medlemmer	12	6	9
200 – 249 medlemmer	8	7	7
250 – 299 medlemmer	7	5	4
300 og flere medlemmer	15	26	18
Antal medlemmer i gennemsnit		296	181
N =	451	476	3097
1) Tallene er fra idrætsorganisationernes undersøgelse fra 2004.			

Større andel af medlemmerne er voksne

Idrætsorganisationernes medlemsantal er det bedste grundlag for en analyse af medlemmernes køns- og aldersfordeling i idrætsforeningerne. I 1988 udgjorde kvinderne 38 pct. af medlemmerne i idrætsforeninger, der var medlem af DIF, og denne andel holdt sig konstant til slutningen af 1990'erne. I 2005 var andelen øget til 40 pct.

Til forskel fra kønsfordelingen er der sket større ændringer i aldersfordelingen. I 1988 udgjorde børn og unge under 18 år 43 pct. af medlemmerne, de unge mellem 18 og 25 år udgjorde 17 pct., og de voksne over 25 år udgjorde 40 pct. I 1995 var fordelingen 37 pct., 17 pct. og 47 pct., dvs. et fald i børnenes andel på syv procentpoint og en tilsvarende vækst i de voksnes andel. De efterfølgende år voksede de voksnes andel i foreningerne, men samtidig voksede børnenes andel igen, mens de unges andel faldt til kun 10 pct. af medlemmerne.

Der er ingen sammenhæng mellem foreningernes alder og fordelingen af medlemmerne på køn og alder.

Demokrati og indflydelse

Det måske mest centrale karakteristika ved foreningen til forskel fra offentlige, kommercielle og uformelle organisationsformer er, at foreningen bygger på demokratiske principper. Foreningen er uløseligt forbundet med det moderne demokrati. Organisationsformen opstod på samme tidspunkt, som demokratiet

blev indført som konstitutionel styreform i Danmark, og dannelsen af en forening blev en realisering af de demokratiske regler og principper²⁷. Det er en almindelig opfattelse, at foreningerne er et vigtigt fundament – ja måske ligefrem en forudsætning – for demokratiet. I foreningerne skoles individet til de demokratiske principper, gennem foreningerne dannes og artikuleres borgernes ønsker og interesser, som omformes til politiske krav, og i foreningerne skabes tillid og netværk mellem mennesker, som forudsætning for et godt fungerende demokrati. Det er da også den side ved foreningen, som i særlig grad fremhæves, når det har været til diskussion, hvorfor det kun er foreninger, som kan få offentlig støtte til idræts- og fritidsaktiviteter (i henhold til Folkeoplysningsloven).

Denne analyse kan ikke afdække, hvor reelt og i hvilket omfang medlemmerne har indflydelse på foreningens aktiviteter, men alene belyse, hvordan medlemmerne og deltagerne ifølge foreningernes egne oplysninger kan få indflydelse, dvs. de formelle rammer for medlemsindflydelsen.

Børn og unge har lille indflydelse

Undersøgelserne fra 1997 og 2004 giver et næsten identisk billede af, hvilke indflydelsesmuligheder de forskellige medlemsgrupper har i idrætsforeningerne, og sammenligningen tyder ikke på store forandringer af dette over de syv år, der er gået mellem de to undersøgelser. Ud over generalforsamlingen inddrages

Tabel 8: Hvordan har medlemmerne indflydelse på foreningen (pct. andel af foreningerne)

Indflydelsesformer	1997	2004 1)
Ved at møde op på generalforsamlingen	96	99
På medlemsmøder hvor væsentlige spørgsmål diskuteres	44	41
Hold eller grupper inddrages i beslutninger der vedrører dem	70	67
Børn under 15 år har stemmeret på generalforsamlingen	18	17
Forældre til børnemedlemmer har stemmeret på generalforsamlingen	33	
Unge mellem 15 og 18 år kan vælges til bestyrelse og udvalg	54	48
Børnene kan fremføre deres ønsker og synspunkter på børnemøder ol.	31	20
Ved et ungdomsudvalg, hvor kun børn og unge kan være medlem	11	
Andre måder at give medlemmerne indflydelse på	26	
N =	480-485	346
1) Tallene er fra foreningsundersøgelsen i Fyns Amt, som blev gennemført i 2004.		

Ud over generalforsamlingen inddrages medlemmerne typisk i beslutninger på de hold eller grupper, som de er knyttet til i foreningen.

medlemmerne typisk i beslutninger på de hold eller grupper, som de er knyttet til i foreningen. Mere formelle medlemsmøder er derimod ikke så almindelige, idet mindre end halvdelen af foreningerne benytter sig deraf. En mere problematisk side af foreningsdemokratiet er, at hovedparten af idrætsforeningerne hverken giver børnene under 15 år eller deres forældre stemmeret på generalforsamlingen. Det er også de færreste foreninger, som afholder særlige møder, hvor børnene kan fremføre deres synspunkter, og den andel er faldet siden 1997. Forskellen kan måske skyldes, at undersøgelsen i 2004 omfattede forholdsvis flere foreninger, der ikke har børnemedlemmer (fordi idrætsgrene i en flerstrengt forening blev defineret som en forening). Kun i hver tiende forening findes et særligt ungdomsudvalg (tabel 8).

Som nævnt er dette ikke hele sandheden om demokratiet i foreningerne. Medlemmerne har nemlig også indflydelse på to andre måder. For det første nødvendiggør det frivillige medlemskab og foreningens store afhængighed af medlemmernes betalinger og frivillige arbejde, at foreningen er i overensstemmelse med medlemmernes interesser. Ellers får man dem ikke til at påtage sig frivilligt arbejde, og i værste fald melder de sig ud. For det andet har medlemmerne direkte indflydelse

på foreningen gennem det frivillige arbejde, som en stor del af dem udfører i foreningen. Det gælder for såvel foreningerne som græsrodsbevægelserne, at de, som er aktive, har indflydelsen. Forskellen er blot, at vedtægterne i foreningen giver medlemmerne mulighed for at afsætte ledelsen, hvis de finder grund dertil. Og det sker faktisk mange steder²⁸.

Mellem nye og gamle foreninger er der ingen signifikante forskelle på, hvordan medlemmerne har mulighed for at få indflydelse på foreningen.

Organisatorisk tilknytning

Som nævnt ovenfor er ni ud af ti idrætsforeninger medlem af mindst én af de landsdækkende idrætsorganisationer. Det er i det hele taget et karakteristisk træk ved foreningslivet i Danmark og de øvrige nordiske lande, at de lokale foreninger er medlem af en landsorganisation²⁹. Dette synes dog at være under forandring. Norske undersøgelser viser, at en voksende del af de lokale foreninger ikke er medlem af en landsorganisation, og den store foreningsundersøgelse fra 2004 i Fyns Amt viser, at det kun er 55 pct. af foreningerne, der er knyttet til en landsorganisation³⁰.

Tabel 9: Hvilke idrætsorganisationer er idrætsforeningerne tilknyttet (pct. andel af foreningerne)

		1985	1997	2004 1)
Danmarks Idræts-Forbund		76	72	77
DDSG&I	Danske Gymnastik og Idrætsforeninger (inkl. De Danske Skytteforeninger)	40*	56	59
DDGU		44*		
Kun medlem af DIF		27	36	37
Kun medlem af DDSG&I	Kun medlem af Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger (inkl. DDS)	11	18	20
Kun medlem af DDGU		7		
Kun medlem af én hovedorganisation		45	54	57
		451	442	3097
1) Tallene er fra idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004.				
* Kun 4 pct. af idrætsforeningerne var medlem af både DDSG&I og DDGU.				

Flere idrætsforeninger er kun medlem af én idrætsorganisation

Den danske idrætsmodel er som bekendt karakteriseret ved, at der findes hele tre af hinanden uafhængige landsorganisationer for idræt. Årsagen til og det hensigtsmæssige i dette skal ikke diskuteres her, men vi skal alene se på, hvor stor en andel af idrætsforeningerne, der er medlem af henholdsvis Danmarks Idræts-Forbund og Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger, og om der er sket ændringer i dette siden 1985. Tabel 9 viser, at både DIF og DGI i 2004 organiserede næsten samme andel af idrætsforeningerne, som de gjorde tyve år tidligere, men der synes at være en tydelig tendens til, at en voksende andel af foreningerne kun er medlem af én af idrætsorganisationerne.

Sammenholder vi nye og gamle foreninger på dette spørgsmål, så viser det sig, at de nye foreninger har betydeligt mindre kontakt til de landsdækkende idrætsorganisationer, end de ældre foreninger har. Kun halvdelen af de nye foreninger, som besvarede spørgeskemaet i 1997, var medlem af en af de tre paraplyorganisationer for idræt i Danmark (Danmarks Idræts-Forbund, Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger og Dansk Firmaidrætsforbund), mens næsten alle de ældste foreninger var medlem³¹. Idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004 kan desværre ikke belyse dette, da

undersøgelsen kun omfatter foreninger, der er medlem af enten DIF eller DGI.

Lokal tilknytning

Ofte omtales foreninger som 'lokalforeninger' – underforstået at de er knyttet til et lokalt område og har en funktion for lokalsamfundet. Foreningernes værdi og legitimitet har da også været knyttet til deres rolle i lokalsamfundet og ikke mindst til den stærke politiske tro på foreningernes evne til at modvirke lokalsamfundenes opløsning, forebygge sociale problemer, integrere indvandrere, fremme folkesundhed mv.³². Men er foreningerne så lokale, som vi antager, og har det ændret sig siden 1980'erne, hvor der var fokus på bevarelsen og udviklingen af lokalsamfundene³³.

Analysen bygger på to spørgsmål, som er gentaget i tre af undersøgelserne. For det første har foreningerne svaret på, hvilken geografisk afgrænsning foreningen hører til i, dvs. henvender sig til, rekrutterer medlemmer fra, og hvor aktiviteterne foregår. Dernæst har foreningerne forholdt sig til, om de primært opfatter sig som en 'lokalforening' eller som en 'interesseforening'.

Vigende tilknytning til lokalsamfundet

Tabel 10 og 11 viser, at hovedparten af idrætsforeningerne hverken er lokale i geografisk forstand eller i

Hovedparten af idrætsforeningerne er hverken lokale i geografisk forstand eller i bevidsthedsmæssig forstand.

Tabel 10: Det geografiske område som foreningen hører til (henvender sig til, får medlemmer fra, aktiviteter foregår i) (pct.)

	1989 1)	1997	2004 2)
Mindre landsby	50	20	27
Boligkvarter		4	2
Skolekreds eller mindre bydel		6	7
Større bydel		23	
Hele kommunen		32	39
Flere kommuner eller amt		15	25
N =	101	481	327

1) I 1989 svarede foreningerne på, om de havde et 'naturligt opland' og i givet fald hvilket. 50 pct. af foreningerne angav en af de tre svarmuligheder.
 2) Tallene fra 2004 er fra foreningsundersøgelsen i Fyns Amt. Undersøgelsen inkluderer også idrætssamvirker og regionale idrætsorganisationer (fx amtsforeninger under DGI og amtsorganisationer under de store DIF-specialforbund). Det kan dog ikke alene forklare den store forskel fra 1997 på andelen, der hører til i flere kommuner eller et amt.

Tabel 11: Andel af idrætsforeningerne, som primært er 'aktivitets-orienteret' eller 'lokalt orienteret' (pct.)

	1989	1997	2004 1)
Foreningen er først og fremmest en forening for beboere i det lokalområde, hvor den hører til (som del af et lokalområde)	30	29	10
Angivet et svar midt imellem de to svaralternativer (kun i undersøgelsen fra 2004, at det var muligt at give dette svar)			16
Foreningen er først og fremmest en forening for folk, som interesserer sig for den aktivitet/undervisning, som foreningen beskæftiger sig med	70	71	75
N =	102	482	321

1) Tallene er fra foreningsundersøgelsen i Fyns Amt fra 2004.

bevidsthedsmæssig forstand, dvs. de opfatter sig ikke som forening for et lokalområde, og der synes at være en tendens til, at en stigende andel af foreningerne er orienteret mod et større geografisk område. Der er også en tendens til, at jo yngre foreningerne er, jo mindre er de afgrænset til et lokalområde, og jo mindre opfatter de sig om lokalforening. Denne sammenhæng er dog ikke særlig stærk, og der dannes fortsat nye idrætsforeninger, som er forening i og for et mindre lokalsamfund.

Frivilligt arbejde

Det frivillige arbejde er en uadskillelig del af den foreningsorganiserede idræt. Dels på grund af de mange gratis arbejdstimer, de frivillige lægger i foreningerne. Dels fordi

foreningernes kvaliteter er forbundet med de værdier, vi tillægger det frivillige arbejde. Mange foreninger beklager sig imidlertid over, at det er vanskeligt at få frivillige til de mange opgaver, og øgede politiske forventninger til foreningerne rejser spørgsmålet, om foreningerne i fremtiden i samme grad kan bygge på frivillig arbejdskraft, som de gør i dag.

Voksende frivilligt arbejde – men store variationer

Flere empiriske undersøgelser kan imidlertid ikke bekræfte den udbredte opfattelse, at frivilligt arbejde er på tilbagetog. Der er snarere sket en svag vækst i det frivillige arbejdes omfang. Den seneste undersøgelse fra 2004 viste, at 35 pct. af befolkningen havde udført et frivilligt arbejde inden for det seneste år, og 25 pct.

Flere empiriske undersøgelser kan imidlertid ikke bekræfte den udbredte opfattelse, at frivilligt arbejde er på tilbagetog. Der er snarere sket en svag vækst i det frivillige arbejdes omfang.

Dette kunne tolkes således, at unge under 30 år ikke længere er lige så interesserede i som tidligere at gøre en frivillig indsats.

havde gjort det inden for den seneste måned. 11 procent findes alene i idrætsforeningerne³⁴. Denne konklusion skal imidlertid nuanceres:

For det første tyder de samme undersøgelser på, at der er et begyndende problem. Socialforskningsinstituttets undersøgelser i 1987 og 1993 viste, at den voksende deltagelse i frivilligt arbejde alene skyldes en stor vækst i de ældre aldersgruppers deltagelse i frivilligt arbejde³⁵. Det samme finder Torpe i en undersøgelse af medborgerskab. Mens andelen, der har en tillidspost, er vokset i aldersgrupperne over 39 år, er andelen stagneret i aldersgruppen 30 – 39 år og decideret faldet i aldersgruppen 20 – 29 år³⁶. Dette kunne tolkes således, at unge under 30 år ikke længere er lige så interesserede i som tidligere at gøre en frivillig indsats. På den anden side viser undersøgelser af motiver til frivillighed, at unge i høj grad støtter op om det frivillige arbejdes idé, og forklaringen er måske snarere, at der er sket en ændring i de unges livsvilkår³⁷.

For det andet er der betydelige regionale og lokale variationer. Flere undersøgelser viser, at andelen af befolkningen, der udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening, er lavere i København end i andre og mindre urbaniserede områder af landet³⁸.

For det tredje viser undersøgelserne, at der er betydelige forskelle mellem såvel forskellige aktiviteter som forskellige samfundsområder. I Danmark og de øvrige nordiske lande er der et stort frivilligt arbejde i idræt, fritid og kulturlivet, men også inden for dette samfundsområde er der store variationer. Fx viser Ottensens og Ibsens undersøgelse fra 1999, at holdboldspillere i højere grad udfører frivilligt arbejde i idrætsforeningen end gymnaster gør³⁹. Dertil kommer, at der er stor forskel på, hvilke aktiviteter forskellige typer af frivillige påtager sig – både alder og køn spiller ind, når vi ser på fordelingen af opgaver⁴⁰.

For det fjerde har en dansk, en tysk og en norsk undersøgelse samstemmende vist, at organisationsformen og foreningstypen har afgørende betydning for frivillig-

hedsgraden: Frivilligheden er størst i små foreninger, foreninger med en homogen medlemssammensætning og forholdsvis mange voksne mænd, foreninger inden for en relativ lille individuel idrætsgren, foreninger uden kommercielle aktiviteter og foreninger med en høj grad af autonomi i forhold til det offentlige og markedet⁴¹.

Status quo for det frivillige arbejde i idrætsforeningerne

En sammenligning af resultaterne fra flere undersøgelser gennemført siden midten af 1980'erne viser imidlertid, at der ikke generelt er sket et fald i det frivillige arbejde i idrætsforeningerne (tabel 12 og tabel 13).

- Antallet af ledere og udvalgsmedlemmer pr. forening er vokset.
- Antallet af instruktører pr. forening er næsten det samme (hvoraf langt de fleste arbejder frivilligt).
- Andelen af idrætsforeningerne, som svarer, at de ofte har vanskeligheder med at finde nye frivillige til bestyrelse og udvalg, er ikke øget. I 2004 svarede 26 pct. at 'det er et stort problem at få frivillige til bestyrelsen', og 18 pct. svarede, at det er et stort problem at få frivillige til andre opgaver.

Noget tyder dog på, at idrætsforeningerne bruger en stigende del af udgifterne til løn- og omkostningsgodtgørelse (se tabel 15). Analysen kan dog ikke vise, om denne stigning skyldes stigende udgifter til løn og / eller stigende udgifter til omkostningsgodtgørelse. Det er også tænkeligt, at stigningen skyldes større lønninger til få trænere (fx førsteholdstræneren i fodbold), uden at andelen af trænerne, der får løn, er steget.

Tabel 12: Instruktører og ledere i idrætsforeningerne

	1985	1989 *	1997 *	2004 1)
Antal instruktører i gennemsnit	9,2	9,4	9,7	9,7
Antal medlemmer pr. instruktør	26	24	37**	18,6
Antal ledere (bestyrelse, udvalg)	7,6	10,3	10,4	10,0
Antal medlemmer pr. bestyrelses- og udvalgsleder	27	27	27	18
N =			397	3097

1) Tallene er fra idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse

* Analyserne af undersøgelseerne fra 1989 og 1997 omfatter ikke hovedforeningers svar og omfatter kun de foreninger, som benytter sig af instruktører (4/5 af foreningerne i 1997).

** Det høje tal for antal medlemmer pr. instruktør i 1997 hænger sammen med, at foreningerne i denne undersøgelse er 33 pct. større end foreningerne er i gennemsnit i 2004, mens antallet af instruktører pr. forening er det samme. Denne forskel i antallet af medlemmer skyldes primært, at undersøgelsen fra 1997 også omfatter flerstrengede foreninger med aktiviteter / afdelinger, der ikke er selvstændige. I undersøgelsen fra 2004 betragtes alle aktiviteter som en forening, også hvis de er en del af en flerstrengt forening.

Tabel 13: 'Frivillighedsgraden' i idrætsforeningerne

	1989	1997	2004 1)	2004 2)
'Har ofte vanskeligheder med at finde nye frivillige til bestyrelse og udvalg'	24	26	**	26
Antal medlemmer pr. frivillig i bestyrelse og udvalg *	27	27	18	29
Andel af instruktører og trænere, der er ulønnede			83	
N =	121	473	3097	346

1) Tallene er fra idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004

2) Tallene er fra foreningsundersøgelsen i Fyns Amt fra 2004

* En undersøgelse af idrætten i Holbæk Kommune, gennemført i 1996, viste, at der i gennemsnit var én frivillig for hver 10 aktive medlemmer, svarende til én leder i bestyrelse og udvalg for hver 22 aktive, én instruktør for hver 29 aktive og én hjælper for hver 46 aktive medlemmer (Larsen 1996: 29).

** I Idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004 svarede 50 pct. af idrætsforeningerne, at det var et problem at få frivillige trænere, 55 pct. svarede at det var et problem at få frivillige ledere. I de øvrige refererede undersøgelser er andelen af foreningerne, der har svaret, at det er et 'stort problem', oplyst.

Sammenligner vi det frivillige arbejdes relative betydning mellem gamle og nye foreninger, viser det sig, at de nye foreninger i mindre grad har udgifter til løn, end de ældre foreninger har. Den primære årsag til denne forskel er dog, at de nye foreninger typisk er mindre end de ældre foreninger, og foreningsstørrelsen har stor indflydelse på professionaliseringsgraden i foreningerne og vanskeligheder med at rekruttere nye frivillige.

Økonomi

En analyse af idrætsforeningernes økonomi er forbundet med flere usikkerheder. For det første er der forholdsvis mange foreninger, som ikke besvarer økonomispørgsmålene eller besvarer dem ufuldstændigt. For det andet er sammenligninger behæftet med usikkerhed, fordi nogle foreninger får en del af udgiften til lejede idrætslokaler refunderet, mens andre får kommunale lokaler stillet gratis til rådighed, og den økono-

I 2004 var den offentlige støttes andel af indtægterne faldet med fem procentpoint, mens sponsor- og reklameindtægternes andel var vokset med fire procentpoint.

miske værdi af dette fremgår ikke af regnskabet.

Faldende andel af indtægterne kommer fra det offentlige

Med forbehold for disse usikkerheder viser tabel 14, at idrætsforeningernes indtægter pr. medlem i gennemsnit er mere end fordoblet (i løbende priser) siden 1985. Der er forholdsvis små ændringer i, hvor indtægterne kommer fra. I 1985 kom 71 pct. af indtægterne fra kontingenter og andre egenindtægter, den offentlige støtte udgjorde 23 pct., og sponsor- og reklameindtægter udgjorde 7 pct. I 2004 var den offentlige støttes andel af indtægterne faldet med fem procentpoint, mens sponsor- og reklameindtægternes andel var vokset med fire procentpoint. Egenindtægterne udgjorde omtrent samme andel som i 1985, men der ser ud til, at kontingenternes andel af egenindtægterne er faldet. Der er en svag tendens til, at jo yngre foreningen er, jo mindre er indtægterne pr. medlem, og at ældre foreninger i højere grad er offentligt finansieret end nye foreninger.

Tallene i tabel 14 er gennemsnitstal for alle foreningerne, dvs. at en lille forening med 50 medlemmer tæller lige så meget som en stor forening med 2000 medlemmer. Da der er visse forskelle på økonomien mellem små og store foreninger, ser fordelingen af indtægterne på de forskellige indtægtskilder lidt anderledes ud, hvis vi ser på fordelingen af de samlede indtægter for de undersøgte foreninger. I denne analyse vil den store forenings millionindtægter tælle meget mere end den lille forenings indtægter på få tusinde kroner. Beregner vi fordelingen af indtægterne efter denne fremgangsmåde, er den væsentligste forskel fra tallene i tabel 14, at offentlige tilskud udgør en lidt mindre andel, 15 pct., mens egenindtægterne udgør en lidt større andel, 76 pct., af de samlede indtægter i foreningerne. Sammenholdt med undersøgelsen fra 1997 er der ingen ændringer i fordelingen mellem egenindtægter, sponsor- og reklameindtægter og indtægter fra det offentlige.

Voksende andel af udgifterne går til løn- og omkostningsgodtgørelse

Ser vi på udgifterne, finder vi større ændringer i, hvordan pengene bliver brugt. For det første er andelen af udgifterne, der går til konkurrencer, stævner mv. halveret fra 21 pct. i 1985 til 10 pct. i 2004, mens udgifterne til løn og omkostningsgodtgørelse tilsvarende er steget med 11 procentpoint (tabel 15).

Sammenfatning

Udviklingen i den foreningsorganiserede idræt fra 1985 til 2005 kan sammenfattes i tre tendenser: Vækst, større mangfoldighed og små ændringer i den måde, foreningerne fungerer på.

For det første er den foreningsorganiserede idræt blevet større. Trods voksende konkurrence fra kommercielle idrætstilbud og selvorganiserede motionsformer har den foreningsorganiserede idræt efter alt at dømme aldrig været større. Antallet af medlemmer i foreningerne vokser fortsat, der kommer fortsat mange nye foreninger til, og selvom nogle foreninger også hører op, så er antallet af idrætsforeninger vokset med ca. 10 pct. siden midten af 1980'erne. I midten af dette årti er antallet af foreninger i Danmark opgjort til godt 50.000, og en fjerdedel deraf er idrætsforeninger.

For det andet er idræts- og foreningslivet mere mangfoldigt i dag end for tyve år siden. Der opstår hele tiden nye idræts- og motionsformer, og det er især nye foreninger, som tager disse aktiviteter op, men der sker også en betydelig udskiftning af aktiviteter i de etablerede, flerstrengede, foreninger. De små foreninger udgør en voksende andel af foreningerne, men samtidig er der også en tendens til flere store foreninger. Andelen af foreningerne, som deltager i konkurrencer, stævner og turneringer på landsplan, er voksende, men det samme er også de foreninger, der kun har motionsaktiviteter, dvs. ikke deltager i aktiviteter uden for forenings regi.

Tabel 14: Idrætsforeningernes økonomi (kr.)

		1985	1989	1993 1)	1997	2004 2)
Gennemsnitlige indtægter		103.024	145.999	238.638	287.750	261.506
Indtægter pr. medlem		642	706	999	997	1.443
Gennemsnit af den pct. fordeling af indtægterne i foreningerne	Egenindtægter	71 pct.	70 pct.	54 pct.	60 pct.	47 pct.
	Kontingenter			13 pct. *	11 pct.	25 pct. **
	Andre					
	Sponsor- og reklameindtægter	7 pct.	5 pct.	7 pct.	8 pct.	11 pct. ***
	Offentlige tilskud	23 pct.	24 pct.	24 pct.	21 pct.	18 pct.
N =		451	121	97	375	3097
1) Tallene er fra en undersøgelse af 'kredse' under Folkeoplysningsloven, som blev gennemført i de samme kommuner, som undersøgelsen i 1997 af idrætsforeningerne blev gennemført i ⁴² . 2) Tallene er fra idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004. * omfatter også 'tilskud fra landsorganisation' og 'andre indtægter' (jvf. svarmulighederne i spørgeskemaet). ** inkl. 'andet'. *** inkl. gaver (udgør 1 pct.).						

Tabel 15: Den procentuelle fordeling af idrætsforeningernes udgifter (gennemsnit for idrætsforeningerne)

	1985	1989	2004 1)
Faciliteter og anlæg	29	22	27
Materialer, udstyr mv.	12	14	8
Konkurrencer, stævner, kørsel ol.	21	15	11
Kurser og uddannelse	1	3	2
Løn og omkostningsgodtgørelse	18	20	31
Administration og møder	6	7	5
Kontingent til forbund, mv.	4	6	3
Renter og afdrag		2	3
Annoncer ol.		2	2
Gaver		3	1
Andet		5	12
I alt	100.836	142.605	249.105
N =		95	3097
1) Tallene er fra idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse fra 2004.			

For det tredje er der kun sket små ændringer på de fleste af de dimensioner, som her er undersøgt:

- Hovedparten af idrætsforeningerne beskæftiger sig kun med én idrætsgren, og denne foreningstype er blevet mere dominerende siden midten af 1980'erne.

- En voksende del af idrætsforeningerne beskæftiger sig med andre idrættslige aktiviteter end den primære idrætsgren. Det er især tværgående idrætsaktiviteter og idræt for særlige grupper samt almene motionsaktiviteter, der har vundet indpas.

- Der er små ændringer i, hvilke mål idrætsforeningerne især stræber efter. Der synes dog at være en tendens til, at 'velfærdsmål' ('sundhed og trivsel' samt 'sund fritidsbeskæftigelse for unge') har lidt mindre tilslutning end i midten af 1980'erne, mens det sociale fællesskab i lidt højere grad nævnes som et af de centrale mål.
- Foreningerne i dag lidt mindre orienteret mod 'markedet' (efterkomme efterspørgsel efter idræt og motion) og 'samfundets behov', end de var i slutningen af 1980'erne. Der er dog tale om usikre tendenser, og analysen bygger alene på foreningsledernes egen vurdering af, hvad foreningen primært er orienteret mod.
- Værdier og holdninger spiller en voksende rolle i foreningerne. Ideologier og værdier af politisk, religiøs eller samfundsmæssig karakter spiller dog en lille rolle i den foreningsorganiserede idræt i Danmark, men

andelen af foreningerne der svarer, at de bygger på almene upolitiske og ikke-religiøse værdier er tilsyneladende svagt voksende ('folkelig oplysning' og 'social solidaritet').

- De fleste idrætsforeninger orienterer sig mod større geografiske områder og opfatter sig ikke som en egentlig lokalforening, og dette er forstærket de seneste tyve år.
- Der er et voksende frivilligt arbejde i Danmark, og det er også kommet idrætsforeningerne til gode. Det frivillige arbejdes omfang og relative betydning i den enkelte idrætsforening er stort set uændret siden midten af 1980'erne.
- Der er små ændringer i foreningernes økonomi. I dag kommer en lidt mindre andel af idrætsforeningernes indtægter fra kommunen, og en lidt større del af udgifterne går til løn og omkostningsgodtgørelse til instruktører og ledere end for tyve år siden.

Foreningstyper

Analysen ovenfor viser, at den foreningsorganiserede idræt omfatter en stor mangfoldighed af mange og meget forskellige foreninger. Derfor giver gennemsnitstal og abstrakte generaliseringer ikke meget indsigt. På den anden side bliver vi heller ikke klogere af blot at opremse et væld af forskelligheder. For at reducere kompleksiteten og mangfoldigheden er en klassifikation i overskuelige kategorier nødvendig. Den typologiske metode er en af flere måder at foretage en sådan klassifikation.

Typologier er dog ikke et mål i sig selv, men snarere et middel til at opnå en større forståelse⁴³. Det værdifulde ved typologier er for det første, at de er optaget af at identificere forskelle inden for områder, som forekommer at være ens, dvs. finde det, som er fælles for en gruppe af cases til forskel fra andre grupper af cases. For det andet bygger den typologiske metode på den antagelse, at begrænsning er vigtigere end præcision. Jo mere vi er optaget af detaljer, og jo mere vi opnår i præcision, jo mindre er vi i stand til at generalisere.

I tidligere undersøgelser af idrætsforeningerne er der også skelnet mellem forskellige typer af foreninger. Disse typologier bygger dog primært på induktivt udledte foreningstyper på baggrund af kvantitative undersøgelser af især foreningernes størrelse, struktur og aktiviteter. I breddeidrætsudvalgets undersøgelse af de danske idrætsforeninger i midten af 1980'erne skelnede man mellem tre forskellige foreningstyper, som primært var bestemt af foreningens størrelse og land/by-tilhørssted⁴⁴. Tilsvarende opdelte Ibsen idrætsforeningerne i tre typer i en undersøgelse af det frivillige arbejde i foreningerne. Her var det strukturelle og aktivitetsmæssige kriterier, som lå til grund for opdelingen i 'Den lille idrætsforening', 'Boldklubben' og 'Den store motionsforening'⁴⁵.

De efterfølgende foreningstyper er udviklet i et samspil mellem engagerede foreningslederes forestillinger

og visioner for foreningerne i fremtiden og mere teoretiske funderinger⁴⁶. Foreningstyperne tager ikke primært sigte på at ramme de mest sandsynlige og realistiske typer, men tager i højere grad sigte på:

a) at skærpe opmærksomheden om foreningernes forskellighed og om forskellige sider og kvaliteter ved foreningerne.

b) at opstille nogle alternative typer, som tager pejling af en mulig fremtid.

c) som middel til at fremme diskussionerne om foreningerne i fremtiden.

Der er i første omgang primært tale om 'normaltyper' med det formål at beskrive variationen mellem foreningerne, men kriterierne for klassificeringen er i høj grad teoretiske med det sigte at finde forklaringer på foreningernes udvikling og forskellige samfundsmæssige funktioner. Foreningerne kan - som ovenstående gennemgang af forskellige foreningstypologier viser - opdeles efter mange karakteristika. Aktivitet og størrelse er det mest almindelige, men disse karakteristika skiller ikke foreningerne efter denne organisationsforms basale kendetegn. Nedenstående typologier tager udgangspunkt i en helt basal dimension ved foreningen: *Hvad er det, som medlemmerne 'forenes' om, hvad har medlemmerne primært til fælles, hvad knytter medlemmerne til foreningen, og hvad holder fællesskabet sammen?* Tilhørsforholdet eller fællesskabets grundlag er altså den centrale dimension for denne typologi⁴⁷.

Fællesskabets grundlag, det der forener folk i en idrætsforening, kan være bestemt af en række principielt forskellige faktorer, hvoraf forskellige foreningstyper kan identificeres⁴⁸. Jeg vil her skelne mellem fire faktorer/dimensioner, som et fællesskab kan bygge på, hvoraf fire foreningstyper kan udledes:

1. Værdier: Fællesskabet er her normativt motiveret og dets primære sigte er at vække, bekræfte eller fremme bestemte åndelige eller samfundsmæssige mål. Foreninger, som bygger på dette grundlag, hører til under typen '*den idébestemte forening*'. Sådanne foreninger er i andre sammenhænge karakteriseret som tilhørende en folkelig eller social bevægelse⁴⁹.

2. Tilhørsforhold: Fællesskabet er her begrænset til en gruppe af mennesker med fælles kendetegn. Det kan være beboerne i et boligkvarter, ansatte på en arbejdsplads, personer med sociale karakteristika af stor social og kulturel betydning (især klasse, alder, køn og etnicitet) eller personer med samme 'skæbne' (fx et bestemt handicap). Fællesskabet udspringer således af deltagernes identitet. I litteraturen betegnes denne foreningstype også som 'identitetsforening'. Af dette kan man især udlede '*lokalforeningen*', som bygger og tager sigte på et lokalt område, samt '*skæbneforeningen*', der består af personer med fx et handicap eller samme etniske/kulturelle baggrund. I denne sammenhæng vil jeg nøjes med at beskrive '*lokalforeningen*'.

3. Aktivitet: Fællesskabet bygger her primært på glæden ved og interessen for en bestemt aktivitet og er således især emotionelt/psykologisk motiveret. Foreninger af denne slags vil vi klassificere under typen: '*aktivitetsforeningen*'. I litteraturen har denne foreningstype også fået betegnelsen 'ekspressiv forening' eller 'interaktionsforening'.

4. Service: 'Fællesskabet' er her primært nyttebestemt, dvs. rationelt og økonomisk motiveret, fx når medlemskab af en forening giver rabat på bestemte varer eller ydelser eller adgang til særlige faciliteter (fx mulighed for at spille badminton i en idrætshal). Foreninger som især bygger på dette grundlag vil jeg betegne som '*serviceforeninger*'.

Disse fire typer af fællesskaber præger i forskellig grad alle foreninger. I én forening er fællesskabet helt

domineret af det lokale fællesskab, i en anden er det domineret af fælles værdier og holdninger, i en tredje forening er fællesskabet først og fremmest bestemt af, at foreningen har gode og billige tilbud og tilbyder en god service, i en fjerde forening drejer fællesskabet sig om en bestemt aktivitet, i en femte forening er fællesskabet en blanding af et lokalt fællesskab og et aktivitetsfællesskab, og i en sjette forening er fællesskabet en ligelig blanding af alle fire typer af fællesskaber⁵⁰.

Den idébestemte forening

De 'rene' idébaserede foreninger er fx religiøse og politiske foreninger, men dertil kommer mange aktivitets- og opgaveorienterede foreninger (fx idrætsforeninger, spejderkorps og sociale hjælpeorganisationer), som bygger på eksplicitte værdier og holdninger.

Da foreningerne for alvor bredte sig i anden halvdel af 1800-tallet, udsprang de i stor grad af de store politiske, sociale og åndelige bevægelser: Den agrare grundtvigianske bevægelse, Indre Mission, arbejderbevægelsen osv. De klassiske idrætsforeninger udsprang også af nogle overordnede værdier for og mål med idrætten: amatør- og fair play idealer, folkelige idealer, kristne idealer, socialistiske idealer osv. - i hvert fald når de respektive idrætsorganisationer skulle udtrykke det ved højtidelige lejligheder.

Udviklingen i foreningsmønstret tyder imidlertid på, at der er sket en tilbagegang for de gamle klassiske værdi- og samfundsorienterede foreninger, mens der er stor fremgang for de mere specialiserede, aktivitets- og identitetsorienterede foreninger. Hovedparten af idrætsforeningerne mener ikke, at de bygger på værdier, ideologier eller bevægelser af åndelig eller politisk karakter. Der er imidlertid tegn på, at det holdningsmæssige og idébetonede kommer til at spille en større rolle. Der er voksende opmærksomhed mod etiske spørgsmål; 'den grønne forbruger' eller 'politiske forbruger' er udtryk for, at holdninger og værdier også spiller en rolle, når vi går på indkøb; og der er tegn på, at religiøse spørgsmål igen

Der er sket en tilbagegang for de gamle klassiske værdi- og samfundsorienterede foreninger.

optager mange mennesker.

Der er også tegn på, at det begynder at præge foreningerne. Det spiller fortsat en stor rolle for bestemte foreningsområder, bl.a. spejder- og børne- og ungdomskorpserne. Mange foreninger forsøger at synliggøre foreningens 'holdninger', mens andre har udarbejdet en særlig etik for foreningens medlemmer og instruktører, og generelt er der i organisationsteorien stor opmærksomhed om den kultur- og værdistyrede organisation. Hvad karakteriserer den 'idébestemte forening' i ideel forstand?

Fællesskabets karakter

Fællesskabet bygger på eksplicite værdier og holdninger, som medlemmerne - eller deres forældre - tilslutter sig eller sympatiserer med. Værdierne symboliseres og bekræftes af adfærden og de aktiviteter, som foreningen beskæftiger sig med, og den måde, man beskæftiger sig dermed.

Medlemskabet involverer en slags familieskab med familielignende krav og pligter. Det forventes, at medlemskabet er permanent, dvs. et livsfællesskab, og fællesskabet vil ofte række ud over foreningen (bl.a. i form af andre fællesskaber, der bygger på de samme værdier). Socialisationen til disse værdier er derfor en central side ved disse foreninger. Sådanne foreninger er typisk medlem af en landsorganisation og udgør sammen med de andre foreninger derunder en 'social bevægelse'.

Til forskel fra de gamle idébetonede foreninger deler den moderne idébetonede forening os imidlertid ikke i samme grad efter 'anskuelser' - der er ikke tale om en opblomstring af politiske og religiøse idrætsforeninger, hvor tilknytningen er bestemt af, om man er socialdemokrat eller er tilsluttet Indre Mission. Derfor vil foreningen ikke være så 'lukket' og klikeagtig, som den værdiorienterede forening tidligere var. Den moderne idébetonede forening vil være åben for alle holdninger og anskuelser ud fra den opfattelse, at meningene netop skal brydes i foreningen: at foreningen er stedet, hvor værdierne dannes, fordi folk mødes under frivil-

lige og utvungne former og derved erfarer den gensidige afhængighed af hinanden og tilegner sig 'ansvarlighedens og den gensidige forpligtelses moral'⁵¹. Men foreningen vil ikke for enhver pris stræbe efter at få alle med på bekostning af det idémæssige grundlag.

Foreningens mål og aktiviteter

Foreningens aktiviteter er i princippet bestemt af de værdier og ideer, som fællesskabet bygger på. Foreningen vil som regel have et bredere spektrum af aktiviteter, som passer til foreningens overordnede idégrundlag. Aktiviteterne betragtes som et middel til realisering af mål, der ligger uden for foreningen.

Medlemsinvolvering og demokrati

I den idébetonede forening er 'loyalitet' den centrale relation mellem medlemmerne og foreningen. Men til forskel fra de gamle idébetonede foreninger, hvor trossætningerne var den centrale reference, er det i dag medindflydelse, medansvar, dialog og samtale, som står centralt i de nye idébaserede foreninger. Det er i den frie kommunikation og samtalen, at værdierne udvikles.

Hvordan er foreningen organiseret?

Den moderne idébetonede forening vil i høj grad fungere ved en række engagerede 'ildsjæle', der er optaget af og forpligtet over for foreningens idégrundlag. Disse personer binder foreningen sammen, og omkring dem dannes en rækkes udvalg og projektgrupper, der står for de forskellige initiativer, projekter og aktiviteter i foreningen. De forskellige projektgrupper dannes, ændres eller opløses i takt med, at opgaverne opstår og ændres. Foreningens ledelsesprincipper vil afspejle foreningens værdigrundlag.

Hvad er foreningens ressourcer?

Foreningens ressourcer kommer først og fremmest fra medlemmerne selv - både i form af 'penge' og 'tid' - og offentlig støtte. Foreningen vil imidlertid lægge stor vægt på at fastholde sin uafhængighed af det

offentlige og vil derfor ikke 'løbe efter' øremærkede midler og vil være på vagt overfor kommunale krav til, hvordan pengene skal anvendes. Det frivillige arbejde spiller en stor rolle, bl.a. af ideologiske grunde, og professionaliseringsgraden er lav. De økonomiske prioriteringer er bestemt af foreningens værdier og holdninger og rene økonomiske kalkulationer er derfor fremmede for foreningen.

Forholdet til omgivelserne

Foreningen vil typisk være udadvendt og have et bredere sigte end foreningens afgrænsede fællesskab. Det vil derfor også præge foreningens relationer til omgivelserne. Den vil samarbejde med andre foreninger og offentlige institutioner, så længe det falder indenfor foreningens værdigrundlag, og en række af foreningens aktiviteter henvender sig til borgere, der ikke er medlem. Den idébestemte forening vil ofte være 'i opposition' til dominerende kulturelle og samfundsmæssige strømninger og derfor også til andre foreninger og organisationer, der står for andre værdier.

Foreningen lægger som nævnt ovenfor vægt på at være 'uafhængig'. Derfor er den på vagt over for såvel offentlig som kommerciel støtte og vil hellere undvære støtten end gå på kompromis med centrale værdier og principper. Derfor siger foreningen fra i forhold til 'den sociale forpligtelse', hvis det går ud over foreningens værdier. Men foreningen vil fx. gerne have hjælp fra kommunen til at integrere flygtninge/indvandrere, som den synes er en moralsk forpligtelse.

Den lokale forening

For at være 'lokal' må foreningen være afgrænset til og være en del af et afgrænset lokalt område (fx 500 til 1000 husstande) samt bidrage til et socialt, kulturelt eller funktionelt fællesskab i dette område. Gennem tiderne har mange foreninger haft en lokal forankring - knyttet til lokale institutioner, med medlemmer fra det lokale sogn eller boligkvarter og med en lokal bevidsthed (som navnet var udtryk for). Foreningsundersøgelserne viser imidlertid, at kun

1/3 af idrætsforeningerne hører til i mere afgrænsede lokalområder, og en endnu mindre andel opfatter sig mere som en lokalforening end en aktivitets- og interesseforening.

Denne udvikling har givetvis fundet sted parallelt med den lokale skole, arbejdsplads og dagligvareforretningens nedlæggelse og befolkningens større mobilitet. Både på det objektive plan (den tid vi bruger det sted, hvor vi bor) og det subjektive plan (i hvilken grad den enkeltes identitet er knyttet til lokalsamfundet) spiller lokalsamfundet en mindre rolle i dag end tidligere⁵². Lokalsamfundet er som sådan ikke forsvundet, men det spiller ikke en dominerende rolle i det moderne liv. Hvad karakteriserer 'lokalforeningen' i ideel forstand?

Fællesskabets karakter

Den lokale forening er i højere grad end aktivitetsforeningen (se nedenfor) og den idébestemte forening opstået af på forhånd givne bånd og sociale relationer mellem individerne (det forhold at folk bor i et bestemt område og deraf afledte fælles interesser). Det karakteristiske ved denne foreningstype er, at medlemmerne har en række andre relationer til hinanden end de foreningsspecifikke relationer. Man kender hinanden fra andre lokale sammenhænge, fx skolen og den lokale brugs.

Foreningsfællesskabet bygger altså på et eksisterende horisontalt, territorialt, fællesskab med mangesidede sociale relationer beboerne imellem. Foreningsrelationerne er blot en del af disse lokale relationer. Derfor er aktiviteterne i den lokale forening primært et middel til samvær, og af samme grund kan aktiviteterne i den enkelte forening variere meget.

De centrale værdier og mål i lokalforeningen er lokalt selvstyre med ansvar for bl.a. faciliteter og *lokalt samarbejde* med lokale skoler (bl.a. om foreningens benyttelse af skolen), andre foreninger, lokale institutioner m.fl. Foreningen er i princippet åben for alle, der tilhører lokalsamfundet, og derfor er medlemskabet mindre formelt end i andre foreningstyper. Det er tilhørs-

Kun 1/3 af idrætsforeningerne hører til i mere afgrænsede lokalområder, og en endnu mindre andel opfatter sig mere som en lokalforening end en aktivitets- og interesseforening.

forholdet til lokalsamfundet, der er det centrale.

Foreningens mål og aktiviteter

Aktiviteterne vil være bestemt af de lokale behov og ønsker. Endvidere er det især aktiviteter, som kan samle alle på tværs af alder, køn, social baggrund og færdigheder. Derfor beskæftiger foreningen sig med 'bevægelse' og 'aktiviteter' til forskel fra snævert afgrænsede discipliner. Det kan fx. være familieidræt, idræt på tværs, leg, kulturelle aktiviteter mv.

Men samtidig opstår aktiviteterne i foreningen af *medlemmernes engagement* - man skal acceptere, at der er noget, som ikke bliver til noget, fordi der ikke er tilstrækkelig engagement for aktiviteten blandt medlemmerne. Er der ingen, som vil gøre en indsats for at opretholde en aktivitet, skal den nedlægges. Er der fx. et ungt medlem, som har ambitioner og talent til andet end 'lokal idræt', vil foreningen hjælpe den unge med at finde en anden forening.

Medlemsinvolvering og demokrati

Medlemsgruppen er ret stabil, og der kommer sjældent nye medlemmer. Foreningen fungerer forholdsvis uformelt, der er kun få formelle regler, men mange uformelle i form af delte forventninger til hinanden. I den lokale forening er der *rum for forskellighed*, alle er velkommen, men samtidig er der en uformel social kontrol. Man kender jo hinanden fra andre sammenhænge.

Hvordan er foreningen organiseret?

Lokalforeningen fungerer efter principperne om '*selvforvaltning*' og '*ansvar for egen gruppe*'. Bestyrelsen består af få personer, der ofte er eller tidligere har været engageret i andre opgaver i lokalsamfundet. Formanden er at sammenligne med en edderkop, der samler alle trådene og rydder op, når det lokale netværk forstyrres. Omkring ham findes en række forholdsvis selvstyrende grupper med ansvar for fx den lokale legeplads, fastelavnsfesten eller familieidræt. De, som involverer sig, har indflydelsen.

Hvad er foreningens ressourcer?

Ressourcerne kommer helt overvejende fra medlemmer (kontingenter), 'lokale ildsjæle' (frivillig arbejdskraft), lokale virksomheder (sponsorater), gratis faciliteter (lokale skole) og kommunal støtte (støtte til aktiviteter for børn og unge). Foreningen benytter sig af den lokale skoles faciliteter, boligkvarterets lokaler og grønne arealer, og samtidig hjælper foreningens medlemmer også med fx at holde skolens udendørs arealer vedlige (noget for noget).

Hvordan er forholdet til omgivelserne?

Foreningen samarbejder med andre foreninger, kommunale institutioner og virksomheder med tilknytning til lokalområdet. Den samarbejder med den lokale skole om køb af rekvisitter (fx gymnastikredskaber), stiller instruktører til rådighed, når skolen vil præsentere de ældste klassetrin for forskellige idrætsgrene, samarbejder med skolefritidsordningen om fysiske aktiviteter efter skoletid og annoncerer gerne for den lokale brugs. Foreningen er mindre optaget af, hvem der tager sig af aktiviteterne, blot de klares lokalt.

Forholdet til kommunen er godt, så længe kommunen respekterer lokalsamfundets selvbestemmelse. Foreningen engagerer sig også i lokale spørgsmål, som egentlig falder uden for det, foreningen beskæftiger sig med. Det kan fx være en trafiksanering, en lokalplan for området og en lokal brugsforenings overlevelse.

Aktivitetsforeningen

Undersøgelser af ændringerne i populationen af frivillige organisationer og foreninger viser, at aktivitets- og interesseorienterede foreninger og organisationer i stigende grad dominerer foreningsbilledet, mens de idébetonede foreninger og organisationer er vigende. Lokale historiske studier af foreningslivet viser, at der i anden halvdel af forrige århundrede forsvandt en række kulturelle og sociale foreninger: husflidsforeninger, læseforeninger, biblioteksforeninger, ungdomsforeninger, nationale foreninger (fx Sønderjysk Forening),

foredragsforeninger, afholdsforeninger, sygekasseforeninger og sygeplejeforeninger. I samme periode opstod en række nye foreninger i de samme undersøgte lokalområder: idrætsforeninger, fritids- og hobbyforeninger, teaterforening, selvhjælpsgrupper, forening for fælles tv-antenneanlæg mv.⁵³. Helt overvejende aktivitets- og interessespecifikke foreninger. Ikke alene inden for fritids- og kultursektoren, men også inden for den sociale sektor i form af selvhjælpsforeninger og selvhjælpsgrupper.

Udviklingen synes altså at bekræfte forfatteren Tage Skou-Hansens analyse fra 1972 af fællesskabernes ændring. I et lille essay skriver han, at de gamle 'meningsfællesskaber', der bygger på meninger og livsanskuelser, bliver afløst af en ny type fællesskab, 'opgave-fællesskabet', som er kendetegnet ved at være udadvendt, praktisk og midlertidigt, og 'som lever af lyst og dør af pligt'⁵⁴. Hvad kendetegner da 'aktivitetsforeningen' i ideel forstand?

Fællesskabets karakter

Aktivitetsforeningens identitet er 'aktiviteten', og det er mere aktiviteten end det lokale eller 'punktet udenfor', som de folkelige ville udtrykke det, der samler medlemmerne. Hverken folkeoplysning, folkesundhed eller oplæring til et levende demokrati præger debatten i aktivitetsforeningen. Der er tale om et 'konkret og aktivitetsbaseret fællesskab, som omfatter et begrænset antal ligesindede'⁵⁵, men det er ikke et instrumentelt og nyttebestemt interessefællesskab. Fællesskabet er først og fremmest emotionelt, ekspressivt og irrationelt. Det bygger på lystbetonet deltagelse, engagement og fordybelse i aktiviteten - samværet er aktivitetsbaseret. Det er de fælles aktiviteter, der giver samværet indhold, og det er glæden ved at udøve aktiviteten og være sammen med andre om denne interesse, som er drivkraften. Afledt af dette snævre aktivitetsfællesskab opstår dog ofte andre og bredere fællesskaber, som omfatter andre sider af tilværelsen.

Ofte findes der et sæt af regler og sociale koder for aktiviteten

og kulturen omkring aktiviteten i bredere forstand, som begrænser personlige karakteristika (som regel bestemt uden for organisationen), og så længe medlemmerne respekterer disse regler og traditioner, og især hvis de er gode til aktiviteten, er foreningen åben for alle sociale grupperinger - både for landsbytossen og for flygtninge. Foreningen er altså i princippet åben for alle, der har samme interesse for aktiviteten, som de øvrige medlemmer. Men i praksis sker der ofte en selektion i periferien, hvor personer der ikke identificerer sig med eller indordner sig under det sociale samværs værdier og særpræg, sorteres fra⁵⁶.

Fællesskabet bygger i vid udstrækning på et 'forestillet fællesskab' (fx. interessen for gymnastik, kærligheden til fodbold, osv.), som er livs langt. På den anden side er det også et midlertidigt fællesskab. Medlemmerne flytter let til andre tilsvarende aktivitetsbaserede fællesskaber.

Foreningens mål og aktiviteter

Fællesskabet er som nævnt snævert afgrænset til én bestemt aktivitet. Formålet for foreningen er fx 'at spille fodbold', 'spille billard' eller 'spille petanque'. Aktiviteten er et mål i sig selv, og foreningen interesserer sig ikke for andre aktiviteter. Foreningen er dog samtidig præget af en vis formåls-rationalitet: initiativer som fremmer præstationsforbedringer inden for den enkelte idrætsgren eller øget aktivitet.

Medlemsinvolvering og demokrati

Medlemsrekrutteringen er først og fremmest bestemt af aktivitetens karakter. Nogle aktiviteter er der især tradition for at drenge og mænd dyrker, andre dyrkes især af kvinder. Nogle aktiviteter appellerer især til børn og unge, mens andre især tiltaler ældre. Selektionsmekanismen er imidlertid aktivitetsbestemt, og derfor er medlems sammensætningen som regel meget heterogen. Da aktiviteten ofte dyrkes af forholdsvis få, må foreningen rekruttere medlemmer fra et stort område.

Det formelle demokrati spiller en relativ lille rolle, men på det ufor-

Aktivitetsforeningens identitet er 'aktiviteten', og det er mere aktiviteten end det lokale eller 'punktet udenfor', som de folkelige ville udtrykke det, der samler medlemmerne.

melle plan har medlemmerne stor indflydelse. Problemer og initiativer diskuteres under træningen, eller når medlemmerne mødes og de forskellige opgaver løses efter aftale. *'Tilstedeværelse og energi giver den enkelte indflydelse. Demokratiet virker mindre gennem de formelle tillidsposter end gennem tilstedeværelse og vedholdenhed i aktivitet (...)* De, der har tillidsposter, gør i det store hele ikke andet end at håndgribeligøre den stille debat, de sætter hverdagens diskussioner på dagsordenen¹⁵⁷. Medlemmerne har stor loyalitet over for 'det lille fællesskab' - det kan være hele foreningen, hvis den kun har få medlemmer, eller det enkelte fodboldhold, gymnastikhold osv. Men loyaliteten er begrænset i forhold til hele foreningen.

Hvordan er foreningen organiseret?

Foreningen er ofte lille, og hovedparten af aktiviteterne foregår i små grupper eller små fællesskaber (det enkelte hold). I aktivitetsforeningen er organisationsstrukturen typisk flad. Formelt er der nok en formand og en bestyrelse, men de forskellige opgaver løses i mindre grupper - nogle i form af faste udvalg andre mere ad hoc. Foreningen fungerer overvejende som et nært, mundtligt, aftalebaseret fællesskab. Der findes dog også store aktivitetsforeninger, som har en mere hierarkisk struktur. Den vil dog let komme til at ligne serviceforeningen (se senere).

Ledere rekrutteres som regel efter deres status på og viden om den pågældende aktivitet og mindre efter leder- og organisationskompetence. I de små aktivitetsfællesskaber er magt og spidse albuer tabubelagte.

Hvad er foreningens ressourcer?

Den helt dominerende ressource er medlemmernes frivillige indsats ('tid' fremfor 'penge'), men 'fortroppen' af foreninger på dette aktivitetsområde benytter sig af lønede instruktører, som har stor kompetence inden for den pågældende aktivitet. Det er relativt let at rekruttere frivillige, fordi foreningen kun beskæftiger sig med netop det, medlemmerne er optaget af, og fordi medlemmerne ikke så let kan

unddrage sig i en lille forening eller gruppe. Det forventes, at man som medlem yder en indsats og at andre yder deres. *'Alle yder uforbeholdent, som en form for gavegivningsritual uden forventning om direkte modydelser (...)* Hvis man vil være med i fællesskabet og nyde dets fordele, så må man deltage aktivt selv¹⁵⁸.

Foreningens indtægter kommer helt overvejende fra medlemmerne selv, men den modtager også offentlig støtte og har heller ikke noget imod sponsorer, hvis der er nogen, som vil støtte den. Foreningen går dog ikke på jagt efter offentlige fonde, puljer, mv.

Hvordan er forholdet til omgivelserne?

Aktivitetsforeningen er forholdsvis isoleret i forhold til omgivelserne, den retfærdiggør ikke sine aktiviteter i forhold til samfundet, og den gør heller ikke krav på noget fra samfundet. Foreningen isolerer sig let og trækker sig i forhold til andre politiske eller samfundsorienterede dagsordener. Det er et ikke-ideologisk og apolitisk fællesskab, *'hvor hverken DGI, DIF eller kulturministeren er på dagsordenen, det er kun sjældent 'langhårede' eller følelseladede diskussioner om integration af fremmedarbejdere eller ligestilling mellem idrættens mænd og kvinder (...)* Der er en etnocentrisk understrøm i den selvtilstrækkelighed, der optræder som en utilsigtet sideeffekt af det velfungerende aktivitetsbaserede fællesskab (...) Det er ingen tilfældighed, at ligestillingsprojekter, sundhedskampagner, handicap-diskussioner eller spørgsmål om integration af fremmedarbejdere synes at 'prelle af'¹⁵⁹. I hverdagens diskussioner eksisterer omgivelserne kun indirekte, og det der ligger uden for det fælles aktivitetsbaserede fællesskab, får kun opmærksomhed, når der opstår kriser.

Det, som optager foreningen i forhold til omgivelserne, er haltider, priser på transport, en lokal anoncør og andre konkrete forhold, mens de store spørgsmål overlades til landsorganisationerne og de kommunale sammenslutninger. 'Suverænit' er et centralt princip, men det skyldes ikke en oppositionel

Serviceforeningen eksisterer først og fremmest, fordi man i fællesskab kan opnå mere, end hvis man er alene, og fordi andre organiseringsformer ikke tager sig af opgaven.

holdning til samfundet, og den har intet imod støtte fra kommunen og sponsorer, så længe det fremmer vilkårene for at dyrke den pågældende aktivitet (bl.a. til at forbedre præstationerne). Der er en grundlæggende modsætning mellem det decentrale aktivitetsbaserede fællesskab og det symbolske og mere værdiladede fællesskab i de centrale organisationer.

Foreningen har ikke noget forhold til det lokale område (eller områder), hvor aktiviteten dyrkes, og den føler ingen særlig forpligtelse i forhold til lokale problemer og behov.

Serviceforeningen (nytteforeningen)

Serviceforeningen eksisterer først og fremmest, fordi man i fællesskab kan opnå mere, end hvis man er alene, og fordi andre organiseringsformer ikke tager sig af opgaven. Enten fordi der politisk ikke er vilje til, at kommunen tager sig af det, eller fordi der ikke kan tjenes nok på det, til at private virksomheder vil interesse sig for det. Serviceforeningen er et 'nyttigt fællesskab', hvor 'produktion' af goder og service er det centrale. Ofte garneret med ideelle mål for lokal-samfundet og en modstand mod, at nogen skal profitere på aktiviteten.

I gamle dage eksisterede der på landet 'transformatorforeninger' og 'frostboksforeninger'. De mange forsamlingshuse, der drives som en forening, hører vel også til denne type. I nyere tid er der opstået antenneforeninger og vindmølleforeninger som eksempler på sådanne nytteforeninger, og de fleste bolig- og grundejerforeninger hører typisk også under denne foreningstype.

I idrætten finder vi typisk denne foreningstype blandt de flerstrengede foreninger, som ofte er et nyttigt fællesskab mellem forskellige aktiviteter/afdelinger, der benytter de samme faciliteter og drager fordel af fælles administration og større indflydelse (sammen) i forhold til kommunen. I nyere tid er der også opstået foreninger for motionscentre, hvoraf nogle bedst kan karakteriseres som 'serviceforeninger'.

Hvad kendetegner denne foreningstype i ideel forstand?

Hvad er det for et fællesskab?

Serviceforeningen tilbyder idræt og andre aktiviteter til alle, uden at der skal tjenes penge på det. Det er et 'nytte-fællesskab', hvor 'pris' og 'kvalitet' forener medlemmerne. Foreningen er en ramme for selvtablerede fællesskaber, og den tager ikke sigte på et egentligt 'foreningsfællesskab'. Det er således mere et 'træningssted' end en egentlig forening. Nøgleord i foreningen er tilbud til alle, frivillighed og fleksible muligheder, der passer ind i den enkeltes hverdag. Foreningen vil være åben for alle, og et af foreningens overordnede mål er at få flest mulige medlemmer.

Hvad beskæftiger foreningen sig med?

Foreningen er hovedsageligt for 'bredden', og som sådan beskæftiger den sig med flere forskellige idrætsaktiviteter. Foreningen vil hele tiden være åben for nye aktiviteter. Den retter sig således mere mod 'markedet', dvs. efterspørgslen efter idræt og motion, end den typiske aktivitetsforening og idébestemte forening gør. Foreningen vil koncentrere sig om store individuelle idrætsgrene som gymnastik, badminton, tennis, svømning, styrketræning, spinning mv.

Medlemsinvolvering, demokrati og styring

Foreningen har især voksne medlemmer, og der er en høj grad af medlemsheterogenitet. Gamle og unge, erfarne og mindre erfarne, lokale og folk udefra. Mange medlemmer kender kun hinanden ved navn og den post/opgave, de varetager i foreningen. Til løsning af opgaverne lægger man vægt på folks færdigheder og kvalifikationer. Effektive løsninger frem for lange møder, hvor der skal tages hensyn til alle mulige interesser. Foreningen ledes typisk af en lille gruppe, og i sammenligning med andre foreninger er der heller ikke så stort behov for ledere og instruktører. Medlemmerne får ikke 'træning' og har ingen instruktør, som man har i aktivitetsforeningen.

Hvad er foreningens ressourcer?

Kontingenter og andre medlemsbetaling er i endnu større grad end i de andre foreningstyper foreningens indtægtsgrundlag. Ofte ejer foreningen selv faciliteterne, som den kun får kommunal støtte til, når der er aktiviteter for børn og unge. Foreningen benytter sig i udstrakt grad af lønnede instruktører og administrativ medhjælp, men der er også et stort frivilligt arbejde. Dog primært i bestyrelsen til overordnede ledelsesfunktioner samt meget afgrænsede

opgaver i forbindelse med arrangementer.

Hvordan er forholdet til omgivelserne?

Foreningen rekrutterer medlemmer fra et stort område, og den har typisk en diffus lokal tilknytning. Foreningen har et tæt samarbejde med det offentlige om opgaver, som kommunen gerne ser, at foreningen deltager i. Det gælder især de 'nyttige' flerstrengede idrætsforeninger.

Problemer og udfordringer

Foto: Polfoto/Jens Dresling

I dette sidste afsnit analyseres det, hvilke problemer idrætsforeningerne selv synes, der gør foreningsarbejdet besværligt, og dernæst diskuteres det, hvilke udfordringer eller trusler foreningsidrætten står over for.

Problemer

Hvad er de største problemer for idrætsforeningerne, når de selv vurderer det? I spørgeskemaundersøgelsen til foreninger i Fyns Amt i 2004 svarede foreningerne på, hvorledes de ser på en række postulerede problemer. Her skal vi sammenfatte disse svar ved at se på, hvilke problemer foreningerne opfatter som størst (figur 4), og hvilke problemer de ikke synes er så store (figur 5).

De største problemer

Det største problem er øjensynligt at få nye frivillige til bestyrelsen. 26 pct. svarer, at det er et stort problem, og 41 pct. synes, at det 'delvist er et problem'. 32 pct. svarer, at det ikke er et problem, og der er således flere foreninger, som synes, at det ikke er et problem, end der synes, at det er et stort problem. Næsten samme andel synes, at det er et problem at få frivillige til andre opgaver, men andelen, som synes, at det er et stort problem, er lidt mindre (18 pct.). I idrætsorganisationernes egen undersøgelse fra 2004 svarer 57 pct. af foreningerne, at de synes, at det er et problem for foreningen at hverve frivillige ledere, og 52 pct. svarer at hverve frivillige trænere. Endnu flere synes, at det er blevet sværere

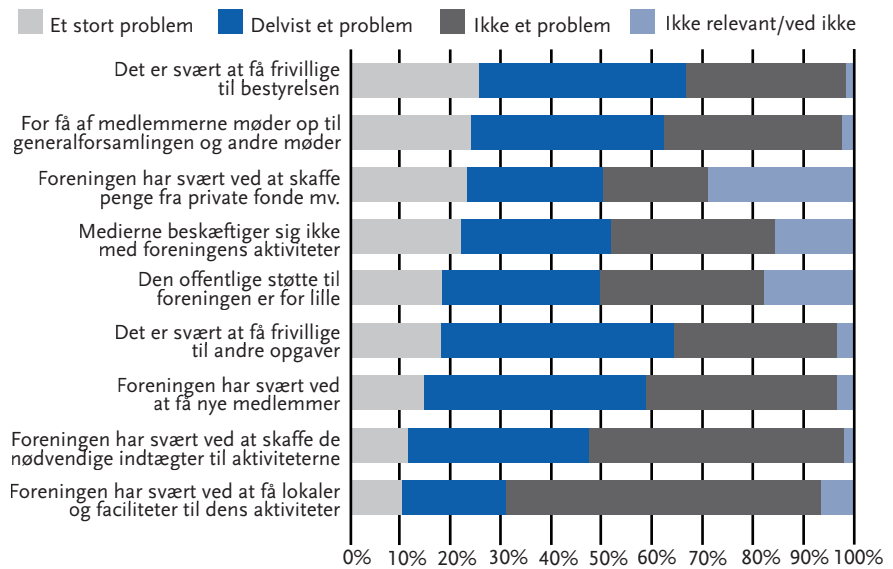
at være foreningsleder inden for de seneste fem år på dette område. Sammenligningen af foreningernes svar på spørgsmålet, om det er svært at skaffe frivillige til bestyrelsen, fra undersøgelser i 1989, 1997 og 2004 viser imidlertid ikke en stigning i andelen af foreninger, som synes, at det er et stort problem (se ovenfor). Det kan fortolkes således, at det er et stort problem for mange foreninger at rekruttere nye frivillige, men problemet er ikke blevet større. Det er et 'vilkår' for en forening, der bygger på frivillig arbejdskraft. Det er som regel altid svært for en organisation at skaffe den vigtigste ressource. Private virksomheder klager over, at det er svært at skaffe kapital, vidensbaserede institutioner synes, det er svært at få kvalificeret arbejdskraft, og foreninger har svært ved at skaffe frivillige.

Det næststørste problem for foreningerne er at 'aktivere' deres egne medlemmer. 24 pct. af idrætsforeningerne synes, at det er et stort problem, 'at for få af medlemmerne møder op til generalforsamlingen og andre møder', og 38 pct. synes, at det delvist er et problem. Igen skal det bemærkes, at andelen, der svarer, at dette problem er 'stort', modsvares af en endnu større andel, der svarer, at det ikke er et problem.

Det tredjestørste problem er økonomien. Omkring halvdelen af foreningerne svarer, at det er et problem – stort eller delvist – at 'foreningen har svært ved at skaffe penge fra private fonde, virksomheder

Seks største problemer:

- Frivillige til bestyrelsen
- Aktivere medlemmer
- Økonomien
- Medieinteressen
- Medlemshvervning
- Lokaler/faciliteter

Figur 4: Idrætsforeningernes største problemer (pct.- andel af foreningerne).

der og bidragydere', 'den offentlige støtte er for lille', og at 'foreningen har svært ved at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne'. Det er dog værd at bemærke, at det kun er 18 pct. af foreningerne, som svarer, at manglende offentlig støtte er et stort problem, kun 12 pct. synes, det er et stort problem at skaffe de nødvendige indtægter til aktiviteterne, og andelen, som ikke synes, at økonomien er et problem, er meget større (henholdsvis 51 pct. og 33 pct.). Dette indtryk af foreningernes økonomi bekræftes af idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse, hvor 19 pct. af foreningerne svarer, at økonomien er dårlig.

Fjerdestørste problem synes at være mediernes manglende interesse for foreningen. 22 pct. af foreningerne synes, at det er et stort problem, mens 30 pct. svarer, at det delvist er et problem.

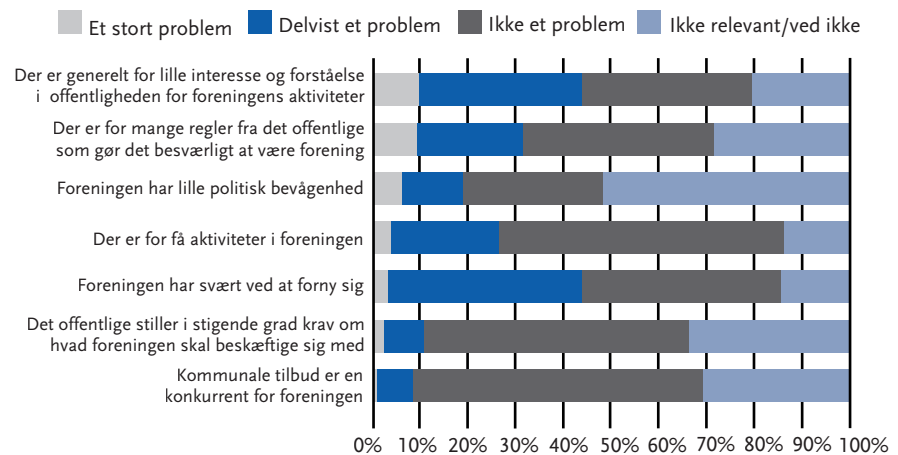
Femtestørste problem er at få nye medlemmer. Det er dog kun 14 pct., som synes, at det er et stort problem, men 44 pct. synes, at det delvist er et problem. Det er dog værd at bemærke, at undersøgelsen samtidig viser, at der er flere foreninger, som har oplevet medlemsfremgang inden for de seneste fem år, end der har oplevet tilbagegang. I idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse svarer 38 pct., at de synes, at foreningen har for få medlemmer, og det at 'fastholde eller øge antallet af

medlemmer' opfattes som den største udfordring for foreningerne. Hele 58 pct. har svaret, at det er en af de største udfordringer for foreningen de kommende fem år.

Sjette største problem, som foreningerne oplever det, er at få lokaler og faciliteter til foreningens aktiviteter. Men det er kun 11 pct., som svarer, at det er et stort problem, og 21 pct. som synes, at det delvist er et problem. I idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse svarer 18 pct., at faciliteterne er i dårlig stand, 19 pct., at det er svært at få adgang til faciliteter, og 9 pct., at faciliteterne er dårligt placeret.

De små problemer

Men der er også en række 'problemer', som ofte fremhæves i diskussionerne om foreningernes vilkår, som øjensynlig ikke spiller en større rolle i idrætsforeningerne (figur 5). Forholdsvis få foreninger synes, at krav og regler fra det offentlige er besværlige for foreningen. Det er en meget lille del af foreningerne, som mener, at de har for lille politisk bevågenhed. Og der er meget lille tilslutning til synspunktet, at det offentlige i stigende grad stiller krav til foreninger om, hvad den skal beskæftige sig med. Foreningerne synes heller ikke, at det er et problem for foreningen at forny sig, og de synes ikke, at foreningen har for få aktiviteter.

Figur 5: Idrætsforeningernes mindste problemer (pct.-andel af foreningerne).

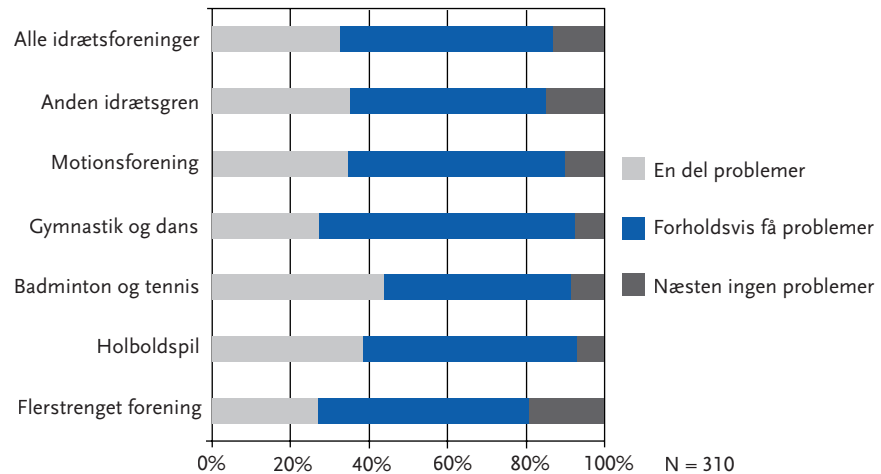
Forskelle mellem foreningerne

I det hele taget er idrætsforeninger meget tilfredse, ligesom det meste af foreningslivet er det. De største problemer og udfordringer synes at være knyttet til det at rekruttere medlemmer og engagere dem i foreningen, mens rammerne og vilkårene for foreningerne (økonomi, faciliteter og politisk opbakning) ikke i samme grad opleves som et problem. 1 pct. af idrætsforeningerne har svaret, at alle de 16 tænkelige problemer, som var angivet i spørgeskemaet, er et stort problem for foreningen, og tilsvarende har 1 pct. svaret, at ingen af de nævnte problemer er et problem for disse foreninger. Figur 6 viser idrætsforeningernes fordeling på et 'problemindeks', som er konstrueret af foreningernes svar. Indekset er konstrueret på den måde, at 'et stort problem' giver 2 point, 'delvist et problem' giver 1 point, mens det giver 0 point, hvis foreningen har sat kryds ved 'ikke et problem' eller 'ikke relevant'. 13 pct. af idrætsforeningerne har mellem 0 og 10 point, dvs. i lille grad synes, at foreningen har problemer. 55 pct. af foreningerne har mellem 11 og 20 point på 'problemindekset', hvor foreningerne typisk synes, at der er store problemer på enkelte af de 16 problemfelter, men på de fleste områder ikke synes, at de har et problem, eller synes at det delvist er et problem. 33 pct. af foreningerne har mere end 20 point, og de synes typisk, at de har et stort problem på mange af de angivne problemfelter. Det er især badminton-

og tennisforeninger samt foreninger for holdboldspil, som synes, at de har problemer, mens det måske er lidt overraskende, at flerstrengede idrætsforeninger i lidt mindre grad end de enstrengede foreninger synes, at de har store problemer. Det er vigtigt at være opmærksom på, at en sådan sammenfatning af foreningernes problemer ikke tager højde for, at nogle problemer selvfølgelig kan betyde mere end andre problemer. Det er fx tænkeligt at manglende adgang til faciliteter er et større problem, end at medierne ikke beskæftiger sig med foreningens aktiviteter.

Sammenligner vi idrætsforeningerne med andre foreningsområder, finder vi det samme overordnede indtryk af et foreningsliv, som er tilfreds og ikke ser de helt store problemer. Idrætsforeningerne adskiller sig dog lidt fra de øvrige foreningstyper ved, at en lidt mindre andel af foreningerne har meget få problemer. Det er blandt patientforeningerne og andre sygdomsbekæmpende foreninger, at vi finder flest foreninger med få problemer, mens der er forholdsvis flest foreninger blandt kulturforeningerne, som synes, at de har forholdsvis mange store problemer. Der er i øvrigt en svag tendens til, at små foreninger i mindre grad end store foreninger synes, at de har større problemer.

Sammenligner vi idrætsforeningerne med andre foreningsområder, finder vi det samme overordnede indtryk af et foreningsliv, som er tilfreds og ikke ser de helt store problemer.

Figur 6: Hvor store problemer har idrætsforeningerne, opdelt på foreningstyper (pct.).

Tre store udfordringer:

- Nye idrætsvaner
- Kommunale forandringer
- Markedet

Udfordringer

Selvom de fleste idrætsforeninger ikke synes, at de har mange og store problemer, så står den foreningsorganiserede idræt over for store udfordringer, som her til slut skal diskuteres. Overordnet synes der at være tre hovedudfordringer. For det første dyrker en stigende del af befolkningen idræt og motion på en anden måde end tidligere, og det ser ud til at hænge sammen med et ændret hverdags- og arbejdsliv. For det andet sker der store forandringer i den offentlige sektor og især kommunerne, som de fleste foreninger er stærkt afhængige af i form af idrætsfaciliteter og økonomiske tilskud. For det tredje er kommercielle idræts- og motionsmuligheder i stigende grad en konkurrent for foreningsidrætten.

Nye idrætsvaner

Over flere årtier er der sket store ændringer befolkningens idræts- og motionsvaner⁶⁰.

For det første dyrker de midaldrende næsten lige så meget idræt og motion, som de unge gør, og seniorerne over 60 år nærmer sig samme deltagelsesniveau. Tidligere var idræt næsten forbeholdt unge i en alder, hvor man præsterer bedst fysisk. I dag udgør de unge en meget mindre del af de idrætsaktive, mens børn og især voksne fylder meget mere, end de gjorde for 40 til 50 år siden. Selvom den stærke vækst i idrætsdeltagelsen i grupper over 30 år også sætter sig præg på mange idrætsforeninger, så viser undersø-

gelser, at andelen af de idrætsaktive, som dyrker idræt i en forening, falder i takt med alderen. Til trods for at ønsket om at dyrke idræt under foreningsformer stiger med alderen⁶¹. Mange steder kan ældre i dag gå til idræt eller motion i en forening, men det er især i særlige ældreidrætsforeninger, som der er oprettet mange af siden midten af 1980'erne (under navne som 'Idræt om dagen', 'Ældre i bevægelse' eller 'Senior-sport')⁶². Til gengæld viser undersøgelserne, at andelen af de almindelige idrætsforeninger, som har særlige ældreidrætsaktiviteter, ikke er vokset siden midten af 1990'erne, og medlemsstatistikkerne viser også, at der er forholdsvis få ældre over 60 år i idrætsforeningerne.

For det andet er der siden 1970'erne sket en forskydning fra idrætsaktiviteter, som dyrkes på hold og på faste træningstidspunkter, til aktiviteter, der kan trænes alene eller i mindre grupper, og som kan foregå på selvvalgte tidspunkter. Ikke nødvendigvis som udtryk for, at folk ikke ønsker at dyrke idræt sammen med andre, men mere som et resultat af, at folk i højere grad selv vil bestemme, hvordan de skal træne, hvem de skal træne sammen med, og hvornår de skal træne. Dette er – i varierende grad – muligt inden for de idræts- og motionsformer, som de seneste 30 år har haft stor fremgang (selvom et par af dem igen mister tilslutning): Badminton, tennis, golf, aerobic og lignende træningsformer, styrketræning/fitness, svømning,

Gymnastik og beslægtede træningsformer er i dag mere udbredt end boldspil, der totalt set dyrkes af 23 pct. af befolkningen.

jogging, bowling, motionscykling og rulleskøjteløb. Det stiller helt andre krav til idrætsforeningen at skulle organisere den form for idræt og motion. Mange foreninger har dog erfaring med det, fx roning, kajak og tennis, men det kræver nytænkning inden for fx gymnastik og boldspil at indrette sig efter disse idrætsvaner.

For det tredje mister boldspilene terræn i forhold til aktiviteter, der ikke tager sigte på konkurrence, turneringer og stævner. Set under ét er gymnastik og beslægtede træningsformer i form af aerobic (i alle dens varianter), styrketræning, målrettet træning og yoga/afspænding vundet markant frem siden midten af 1970'erne. Samlet er andelen, der dyrker gymnastik og/eller beslægtede træningsformer, steget fra 10 pct. i 1975 til 27 pct. i 2002. Det betyder, at gymnastik og beslægtede træningsformer i dag er mere udbredt end boldspil, der totalt set dyrkes af 23 pct. af befolkningen. Boldspil for hold (fodbold, håndbold og andre boldspil for hold) dyrkedes i 2002 af i alt 12 pct., mens individuelle boldspil (badminton, tennis og andre individuelle boldspil) dyrkedes af i alt 11 pct. Hertil kommer 5 pct., der spiller golf. Samtidig er der sket en markant forskydning mellem disse aktiviteter, idet væksten er kommet inden for aktiviteter, hvor den sundhedsmæssige og kropslige effekt er det primære (aerobic, styrketræning, målrettet træning, spinning mv.), frem for aktiviteter hvor æstetiske, symbolske og udtryksmæssige sider er en væsentlig del af aktiviteten (traditionel gymnastik, dans mv.). I 2002 svarede 13 pct., at de dyrkede gymnastik, mens 5 pct. dyrkede aerobic, 11 pct. styrketræning og 2 pct. yoga/afspænding⁶³. De seneste år er interessen for aktiviteter, der overvejende findes i kommercielle motionsinstitutter, vokset stærkt. En lokal undersøgelse fra 2003 af den voksne befolknings idræts- og motionsønsker viste, at hver tredje ønskede at gå til styrketræning, og hver tiende kunne tænke sig at gå til spinning. Samme undersøgelse viste imidlertid også, at det store flertal af de, som ønskede at gå til disse aktiviteter, gerne ville gå til det i en forening,

hvis der var mulighed for det⁶⁴.

Tidligt tog nogle idrætsforeninger aktiviteter op, som man typisk finder et motionscenter (træning i maskiner især), men selvom disse foreninger fik stor succes med det, så har det ikke inspireret ret mange foreninger til at gøre det samme. De seneste år har vi dog set en voksende interesse for det blandt foreninger, men der er fortsat kun omkring 100 egentlige foreningsdrevne motionscentre i Danmark⁶⁵.

Denne ændring af idrætsmønsteret skyldes efter alt at dømme ikke blot tilfældige modeluner. Det synes at hænge sammen med grundlæggende ændringer af arbejds- og hverdagslivet. Alting sker med stadig større hastighed, samtidig med at hverdagen er blevet mindre skematisk og mere omskiftelig for mange. Bl.a. har stadig flere skiftende arbejdstider. En følge af dette tidspres i hverdagen er en gennemgribende rationalisering af den tid, som bruges på opgaver og aktiviteter. Tidspreset skal imidlertid ses i sammenhæng med arbejdslivet og familielivet. Ønsket om at gøre karriere er en væsentlig drivkraft i manges arbejdsliv, som det øvrige hverdagsliv indrettes efter. For stadig flere er det opgaverne og deadlines, som tiden må indrettes efter til forskel fra det traditionelle arbejdsliv, hvor opgaverne indpasses efter den tid, der er til rådighed⁶⁶.

Den voksende tilslutning til de mange nye træningsformer tilskrives også en påstået voksende individualisering i samfundet. Individualisering beskriver en langsom løsrivelse fra kollektive bånd og traditionsbestemte fællesskaber. Den franske filosof Alain Renaut knytter individualiseringen til tre historiske former for fællesskab⁶⁷. I de førmoderne fællesskaber var det traditioner og konventioner, som bestemte, og den enkelte havde i lille grad en selvstændig identitet. Det var fællesskabet, som gav mening i den enkeltes liv. I den første fase af oplysningstiden begyndte det, Renaut kalder for kollektiv individualisme, hvor individet sammen med andre løsrev sig fra skæbnebestemte bånd. Den enkeltes frigørelse gav kun mening i lyset af

den enkeltes plads i den kollektive bevægelse som arbejderbevægelsen og de religiøse bevægelser. Fra denne fase sker der en udvikling mod det, som Renault kalder subjektiv individualisme. Det, som her sker, er, at den enkelte bryder ud af bevægelsen og realiserer det gode liv ud fra sine egne forudsætninger. Dette indebærer ikke nødvendigvis, at foreninger og andre civile fællesskaber går til grunde, men udviklingen fører til, at fællesskaber med andre ord bliver noget, vi vælger, noget, der ligger bevidste overvejelser bag for hver enkelt⁶⁸.

Hvordan forholder foreningerne sig til disse udfordringer? Som nævnt ovenfor synes mere end halvdelen af foreningerne, at det er et problem – stort eller delvist – at få nye medlemmer, og hver tredje forening mener, at det er en af de største udfordringer at rekruttere nye medlemmer. Det kan skyldes en følelse af usikkerhed i forhold til medlemmernes ønsker og interesser. På den anden side synes de ikke, at de har et problem med at forny sig, eller at der er for få aktiviteter i foreningen. Dette fortæller måske noget centralt om foreninger. De vil selvfølgelig gerne have flere medlemmer, men i bestræbelsen på at få det tænker de færreste på at tage nye aktiviteter op, som flere måske kunne have lyst til at gå til i foreningen. Foreninger orienterer sig som sådan i meget lille grad mod 'markedet' for idræt og motion. Sådan kan man tolke foreningernes svar på et spørgsmål fra undersøgelsen fra 1997. Foreningerne skulle her tage stilling, hvilket af to udsagn de var mest enige i. 30 pct. var mest enig i, at 'idrætsforeningen må tilpasse sig befolkningens behov og interesser for idræt og motion og tage konkurrencen op med andre, som giver tilbud om idræt', mens 70 pct. var mest enig i, at 'hver idrætsforening skal koncentrere sig om den idrætsgren og de aktiviteter, som dens medlemmer interesserer sig for'.

Kommunale forandringer

Kommunerne bestemmer i betydelig grad rammerne for de fleste idrætsforeninger. Primært ved at stille

idrætsfaciliteter gratis til rådighed eller ved at refundere hovedparten af foreningens udgifter til egne eller lejede lokaler og anlæg. Sekundært ved at støtte aktiviteter for børn og unge. Det karakteriserer den kommunale støtte, at den i meget lille grad er forbundet med specifikke krav og forventningerne til og kontrol af foreningerne. Det er imidlertid tænkeligt, at flere større ændringer i kommunerne vil ændre på idrætsforeningernes relationer til kommunerne.

For det første er kommunerne i en udgiftsklemme. På den ene side har de ikke mulighed for at øge skatterne. På den anden side er kravene til mere og bedre service stigende på de store kommunale velfærdsområder, som kommunerne skal tage sig af, med flere ældre, øgede krav til børnepasning og øgede kvalitetskrav til folkeskolen. Det kan tvinge kommunerne til i højere grad end hidtil at prioritere de kommunale midler, og det kan ramme et område, som kommunerne ikke i samme grad er forpligtet til at tage sig af, fx støtten til foreninger og drift af idrætsfaciliteter. I dag forpligter folkeoplysningsloven dog kommunerne til at stille faciliteter gratis til rådighed og støtte aktiviteter for børn og unge, men hvis det lykkes kommunerne at overbevise et flertal i Folketinget om at afskaffe loven, vil der være frit slag for kommunerne til fx at kræve betaling af foreningerne for at benytte kommunale faciliteter. På den anden side kan man også forestille sig, at den kommunale økonomi sætter bestræbelser i gang med at inddrage borgerne mere i ansvaret for fælles opgaver, dvs. en større overdragelse af opgaver til det civile samfund i form af foreninger og andre lokale fællesskaber. Og det vil forudsætte gode rammer for disse opgaver og aktiviteter.

For det andet vil kommunerne i fremtiden i højere grad skulle tage sig af forebyggende sundhedsopgaver, samtidig med at sundhed har fået en højere politisk prioritet, og det også fylder mere i den offentlige debat. Da idrætten selv – her tænkes især på landsorganisationerne – i større grad end tidligere legitimerer

Foreninger orienterer sig som sådan i meget lille grad mod 'markedet' for idræt og motion.

Man kan forestille sig, at kommunen ikke vil tillægge det betydning, om det er en forening eller et kommercielt motionsinstitut den støtter, blot den støttede aktivitet giver 'resultater'.

sig ved den sundhedsmæssige gevinst af fysisk aktivitet, er det nærliggende at tænke, at det i højere grad er sundhedsmæssige mål, som den kommunale støtte tager sigte på.

Det kan være på bekostning af kulturelle, folkeoplysende og demokratiske mål for foreningsstøtten, især hvis idrætten kommer til at høre under social- og sundhedsforvaltningen i kommunerne, som ofte har en anden holdning til frivillighed og foreningsliv, end man har i kulturforvaltningerne. Bl.a. i form af større krav til faglighed og evidens samt tradition for større detailstyring, end man kender i den kulturelle forvaltning, hvor 'armslængde-princippet' i højere grad gælder. Det kan få indflydelse på, hvad der gives støtte til, og under hvilke betingelser støtten gives. Og man kan forestille sig, at kommunen ikke vil tillægge det betydning, om det er en forening eller et kommercielt motionsinstitut den støtter, blot den støttede aktivitet giver 'resultater' – på samme måde som mange kommuner, stærkt tilskyndet af staten, ikke tillægger det betydning at pasning af børn og ældre sker på kommercielle vilkår, hvis opgaven løses på den bedste og billigste måde.

Den tredje centrale forandring er nye styrings- og forvaltningsformer i den offentlige sektor. New Public Management er fællesbetegnelsen for en ny styringsideologi i den offentlige sektor, som bl.a. lægger vægt på eksplicite mål for den offentlige virksomhed og støtte, måling af om målene opnås, benyttelse af økonomiske incitamenter, og konkurrence om opgavernes varetægelse ved bl.a. udlicitering, kontrakter og driftsstøtteaftaler. Formålet er en mere fleksibel, resultatorienteret og omkostningseffektiv offentlig sektor⁶⁹. Det centrale ved denne forvaltningskultur er endvidere, at den offentlige støtte er bestemt af politiske mål og prioriteringer, dvs. at evt. støtte til foreninger skal gå til opgaver, som man politisk ønsker at gøre noget ved, til forskel fra den offentlige støtte under folkeoplysningsområdet, der i vid udstrækning er en støtte efter selvforvaltningsprincippet, hvor det er initiativtagerne, der bestemmer

mål og indhold. Denne kultur præger allerede den kommunale støtte til selvejende institutioner og frivillige foreninger og organisationer inden for det sociale område med detaljerede krav til institutionerne og foreningerne om, hvordan den kommunale støtte skal bruges, og øget brug af puljer til specifikke formål, som foreningerne må konkurrere med andre foreninger om at få del i. Denne kontraktkultur har endnu ikke for alvor trængt sig ind på folkeoplysningsområdet og støtten til idræts-, fritids- og kulturforeninger, måske fordi den offentlige støtte især er indirekte i form af gratis benyttelse af kommunale faciliteter. Men en del kommuner har dog indgået kontrakter med idræts- og motionsforeninger om at varetage særlige opgaver, især inden for det forebyggende sundhedsarbejde.

Endelig kan det komme til at påvirke idrætsforeningerne, at mange kommuner er begyndt at formulere en egentlig idrætspolitik. Som regel sker det i tæt samarbejde med idrætsforeningerne og uden de store konflikter, men udviklingen er tegn på, at kommunerne forsøger at finde deres egne ben i forhold til idrætten. Hidtil har kommunerne helt overvejende reageret på den foreningsorganiserede idræts ønsker og initiativer. Nu begynder nogle kommuner at tage selvstændige initiativer, som foreningerne i nogle tilfælde ser særdeles kritisk på. Det gælder bl.a. opførelse af idrætsfaciliteter, der primært skal tilgodese den selvorganiserede idrætsudøvelse og i lille grad egner til sig til konkurrenceidræt. Det er især store kommuner, som har formuleret en idrætspolitik, og man må derfor også forvente, at mange af de nye store kommuner vil følge trop. Samtidig får de nye storkommuner mulighed for at ansætte medarbejdere med en idrætsfaglig viden og måske ligefrem etablere et særligt idrætskontor, og det vil alt andet lige betyde, at kommunerne vil besidde en større faglig viden og have bedre mulighed for at tage initiativer, der ikke er bestemt af idrætsforeningerne.

Indtil nu er der dog intet tegn på, at idrætsforeningerne mærker større

trusler og udfordringer fra kommunerne. Som beskrevet ovenfor er foreningerne godt tilfredse med den offentlige støtte, meget få foreninger synes, at kommunerne i stigende grad stiller krav til foreningen, og de synes heller ikke, at der er for mange regler fra det offentlige.

'Markedet' vinder frem

Den tredje store udfordring for foreningsidrætten er den voksende konkurrence fra kommercielle idræts- og motionstilbud og den 'markedslogik', som visse steder sætter sig præg for foreningerne. Det er dog et fåtal af idrætsforeningerne, som har konkurrence fra kommercielle tilbud. De fleste idrætsformer kan kun dyrkes i foreninger. Det er især gymnastikforeningerne, som må konkurrere om motionshungrende danskeres opmærksomhed. Det har givetvis været en af årsagerne til, at mange af disse foreninger har taget nye aktiviteter op, bl.a. aerobic, pilates og lignende træningsformer, samt mere fleksible deltagelsesformer, men det har også tvunget mange foreninger til i højere grad at benytte lønnede instruktører, end man tidligere gjorde. Det er på et mere overordnet plan, at motionscentrenes vækst kan ændre vilkårene for den foreningsorganiserede idræt, fordi det rejser spørgsmål ved det rimelige i den offentlige støtte til foreningsidrætten. Dels fordi den kommercielle motionsidræt vil presse på for at få lige vilkår, dels fordi politikere måske får den tanke, at når så mange er villige til at betale tre til fem gange så meget for at motionere i et motionsinstitut, end de gør som medlem af en idrætsforening, kunne der så ikke være grund til at lade de voksne selv betale for at bruge kommunale idrætsfaciliteter. Og samtidig er motionsinstitutter og klinikker for fysioterapi (som også er private) på nogle områder måske bedre i stand til at lave aftaler med kommunen om at fremme fysisk aktivitet for bestemte grupper. I takt med at udlicitering breder sig i kommunerne, er det ikke

utænkeligt, at kommunerne i fremtiden vil indgå aftaler med et kommercielt danseinstitut om at tilbyde dans for børn.

En anden side af denne udfordring fra den kommercielle sektor er den 'markedslogik', som i nogle foreninger langsomt fortrænger en 'foreningslogik', dvs. hvor økonomisk kalkuler erstatter ideale og idrætslige mål, og de idrætsaktive mere betragtes som 'kunder' end 'medlemmer'. I undersøgelsen af idrætsforeningerne i 1997 svarede 31 pct. af foreningerne, at 'foreningen bør i højere grad drives som en forretning', mens 69 pct. tilsluttede sig synspunktet, at 'idrætsforeningerne ikke bør drives efter forretningsmæssige principper'. I foreningsundersøgelsen i Fyns Amt i 2004 var det imidlertid kun 9 pct., som entydigt gav udtryk for, at 'foreningen bør drives som en forretning', mens 58 pct. tilsluttede sig synspunktet, at 'foreningen bør drives efter foreningens idégrundlag, og 34 pct. mente, det skulle styres efter en blanding af de to ledelsesprincipper. De traditionelle foreningsidealer er således fortsat dominerende, men spørgsmålet er, om ikke 'markedslogikken' langsomt siver ind i mange foreninger. Dels fordi 'kommercielle principper' har meget højere accept i samfundet i dag end for 20 til 30 år siden, dels fordi mange foreninger befinder sig i en grå zone mellem den frivillige sektor og den kommercielle sektor. Få foreninger står for professionel eliteidræt, en del har store motionsafdelinger, som til forveksling ligner kommercielle tilbud, og endelig har mange foreninger kommercielle aktiviteter med det formål at tjene penge til foreningens øvrige aktiviteter. Fra organisations-teorien ved vi, at der er en tendens til, at organisationer, der arbejder på samme område og konkurrerer om de samme medlemmer eller kunder, let kommer til at ligne hinanden. Hvis det sker, kan det stille spørgsmålstegn ved foreningernes status som en 'bedre organisationsform' end den kommercielle.

De traditionelle foreningsidealer er således fortsat dominerende, men spørgsmålet er, om ikke 'markedslogikken' langsomt siver ind i mange foreninger.

Metode

Der er store metodiske vanskeligheder ved at undersøge forandringer af et organisationsområde. For det første forudsætter en analyse af fx den foreningsorganiserede idrætsforandring en afgrænsning af, hvilke organisationsformer der hører med. Denne analyse er afgrænset til lokale foreninger, hvorved forstås, 'en frivillig sammenslutning af mennesker, som er formelt uafhængig af den offentlige sektor, ikke tager sigte på profit, beskæftiger sig med et afgrænset mål eller en afgrænset interesse, og som fungerer efter demokratiske og formelle (vedtægtsbestemte) principper'. For det andet er det vanskeligt at 'måle' organisationsforandring. I princippet forudsætter et studium af et organisationsområdes forandring en longitudinal undersøgelse, hvor udvalgte organisationer undersøges med flere års mellemrum. Det er desværre ikke muligt i denne analyse. For det tredje er det ikke så let at afgøre, hvornår der er tale om væsentlige forandringer. Hvilke dimensioner er væsentlige, og hvilke er mindre væsentlige? Hvornår er forandringen stor nok til, at der er tale om en betydelig forandring eller forskel? Hvilke indikatorer kan bruges til at måle forandringer? Problemet er endvidere, at konstateringer af forandringer ofte er fundet i aktørernes fortolkninger. Nogle forandringer 'overses', fordi de sker glidende og over længere tid, mens konstaterede forandringer måske slet ikke er en forandring. Endvidere er de organisationsdimensioner, som opfattes som centrale og derfor ønskes undersøgt for forandring, også udtryk for en bestemt organisationsopfattelse eller -forståelse, dvs. en bestemt måde at opfatte 'organisation' på, der afspejler såvel bestemte teoretiske interesser som aktuelle problemstillinger.

Siden 1985 er der gennemført seks større undersøgelser af idrætsforeningerne, som analysen af idrætsforeningernes udvikling bygger på. Selvom undersøgelserne har mange fælles træk, spørgsmål og spørgsmålsformuleringer, er der

ikke tale om en longitudinal undersøgelse, hvor de samme foreninger undersøges med års mellemrum, og udvælgelsen af foreninger har også været forskellig fra undersøgelse til undersøgelse. Her redegøres kortfattet for, hvordan hver af undersøgelserne blev gennemført:

Breddeidrætsudvalgets undersøgelse i 1985

I undersøgelsen fra 1985 blev idrætsforeningerne, som deltog i undersøgelsen, udvalgt ved en systematisk tilfældig udvælgelse blandt de tre idrætsorganisationers medlemsforeninger (DIF, DDSG&l og DDGU), idet hver 27. forening i organisationerne blev udvalgt. Som sådan er der altså tale om en repræsentativ udvælgelse blandt foreninger, der var medlem af en af idrætsorganisationerne. Spørgeskemaet blev sendt til 691 foreninger svarende til 3,75 pct. af det samlede antal foreninger. 451 foreninger besvarede spørgeskemaet helt eller delvis svarende til en besvarelsesprocent på 65 pct.⁷⁰.

Undersøgelse af idrætsforeninger og frivilligt arbejde i 1989

I 1989 gennemførte Ibsen en undersøgelse af frivilligt arbejde i idrætsforeninger i fire forskellige kommuner (Ballerup, Ejby, Brønderslev og Ølgod). De udvalgte kommuner repræsenterede forskellige typer af kommuner, hvad angår geografisk placering, urbanisering, størrelse og idræts- og foreningstradition. De udvalgte idrætsforeninger omfattede alle sammenslutninger, som det af navnet fremgik var en idrætsforening. Foreningspopulationen omfattede således også foreninger, der ikke var medlem af en af de store idrætsorganisationer. Udvalgelsen omfattede dog ikke uformelle og lukkede grupper. Udvalgelsen omfattede i alt 178 foreninger, hvoraf 121 foreninger besvarede spørgeskemaet svarende til 68 pct. Undersøgelsen omfattede også et spørgeskema til et udvalg af bestyrelses- og udvalgsledere i de undersøgte idrætsforeninger. Den høje svarprocent - for

denne type af undersøgelse - skyldes bl.a. at alle de foreninger, som ikke havde besvaret spørgeskemaet efter første rykkerskrivelse, blev kontakttet telefonisk⁷¹.

Kredsundersøgelsen fra 1993

Som led i en evaluering af Folkeoplysningsloven gennemførte Ibsen i 1993 en undersøgelse af alle fritids- og kulturforeninger i 17 udvalgte kommuner fra fire forskellige amter (Århus Amt: Århus, Odder og Hørning. Ribe Amt: Helle, Esbjerg, Brørup, Bramming, Varde og Ølgod. Fyns Amt: Ærøskøbing, Marstal, Gudme og Egebjerg. Frederiksborg Amt: Hørsholm, Karlebo, Allerød og Fredensborg-Humlebæk). I hver af de 17 deltagende kommuner blev der gennemført en registrering af fritids- og kulturforeninger og -kredse (ud fra kommunale registre og adresselister, den kommunale vejviser og lokale informanter). Et udvalg af disse foreninger/kredse blev udtrukket til at deltage i spørgeskemaundersøgelsen. Således blev hver tredje af de registrerede idrætsforeninger udtrukket til at deltage. 359 idrætsforeninger fik tilsendt et spørgeskema, hvoraf 157, svarende til 44 pct., besvarede skemaet. Trods den lave besvarelsesprocent var der ikke tale om et systematisk skævt frafald⁷².

Undersøgelse af idrætsforeninger i 1997

I 1997 gennemførte Ibsen en undersøgelse af alle idrætsforeningerne i de samme 17 kommuner, som indgik i undersøgelsen i 1993. I alt blev 1273 idrætsforeninger registreret - efter samme metode som i 1993 - og deraf besvarede 495 spørgeskemaet svarende til en besvarelsesprocent på 40 pct.

Frivillighedsundersøgelsen, 2004

I 2004 gennemførtes en kortlægning af foreningslivet i Fyns Amt som led i et større forskningsprojekt, hvis sigte var at kortlægge den frivillige, non-profit sektor i Danmark, sammenligne den frivillige organisering på forskellige samfundsområder

og sammenligne sektoren i Danmark med sektoren i andre lande. Foreningsundersøgelsen bestod af en registrering af alle foreninger i amtet og en spørgeskemaundersøgelse af et udvalg af de registrerede foreninger. Der blev registreret i alt 5.764 foreninger, hvoraf 1444 blev kategoriseret som idræts-, motions- og danseforeninger. Registreringen omfattede også foreninger, der ikke er medlem af en idrætsorganisation, samt støtteforeninger, idrætssamvirker og amtsforeninger. Blandt de registrerede foreninger blev 4.319 foreninger udvalgt til spørgeskemaundersøgelsen. Deraf var 691 foreninger inden for idræt, motion og dans. 361 idrætsforeninger besvarede spørgeskemaet svarende til 52 pct.⁷³.

Idrætsorganisationernes foreningsundersøgelse i 2004

I 2004 gennemførte idrætsorganisationerne også en foreningsundersøgelse, der på flere måder var en gentagelse af undersøgelsen fra 1985 indeholdende en række af de samme spørgsmål, som indgik i tidligere undersøgelser. Et repræsentativt udvalg af idrætsforeninger, inklusiv afdelinger for idrætsgrene under flerstrengede idrætsforeninger, blev udvalgt til undersøgelsen. Spørgeskemaet blev udsendt til 5.325 foreninger, hvoraf 3.097 besvarede det. Det giver en besvarelsesprocent på 58 pct. I bestræbelsen på også at kunne analysere foreningerne inden for idrætsgrene, hvor der er forholdsvis få foreninger, blev der udvalgt forholdsvis flere foreninger inden for de små idrætsgrene end inden for de store idrætsgrene. Det er der taget højde for i analyserne ved at 'vægte' besvarelsene fra de forskellige idrætsgrene, så de i undersøgelsen udgør samme andel som i hele populationen af idrætsforeninger. Ulempen ved dette er imidlertid, at manglende besvarelse må behandles som et 'nej', og det har i nogle analyser af datamaterialet indflydelse på resultaterne, fordi det varierer fra spørgsmål til spørgsmål, hvor mange foreninger der har svaret.

Litteratur

Aldrich, Howard E. and Pfeffer, Jeffrey (1976): Environments of Organizations. in: Annual Review of Sociology. pp. 79 - 105.

Anker, J. & I. Koch-Nielsen (1995): Det frivillige arbejde. København: Socialforskningsinstituttet.

Aarsæther, Nils (1997): Globalisering og udvikling av lokalsamfunn. i Gundelach, P.: Jørgensen, H. og Klausen, K.K. (1997): Det lokale. Decentral politik og forvaltning. Aalborg Universitetsforlag.

Bager, Torben (1996): Organisations in sectors. Sydjysk Universitets Forlag.

Bauman, Zygmunt (2001): Fællesskab. En søgen efter tryghed i en usikker verden. Hans Reitzels Forlag. København.

Bille, Trine, Fridberg, Torben; Storgaard, Svend og Wulff, Erik (2005): Danskerne kultur- og fritidsaktiviteter 2004 – med udviklingslinjer tilbage til 1964. AKF.

Bonke, Jens (2002): Tid og velfærd. København. Socialforskningsinstituttet 02:26.

Clemmensen, Niels (1987). Associationer og foreningsdannelse i Danmark 1780 – 1880. Alvheim & Eide.

Carrol, G. R. (1984): Organizations Ecology. Annual review of Sociology, 10, 71-93.

Delanty, Gerard (2003): Community. Routledge. London.

DiMaggio, Paul J. og Powell, Walter W. (1983): The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. in: American Sociological Review 1983, Vol. 48 (April: 147-160).

DiMaggio, Paul J. and Anheir, Helmut K. (1990): The Sociology of Nonprofit Organizations and Sectors. in: Annual Review of Sociology, 1990, 16: 137 - 59.

Eikås, Magne (2001): New Public Management og restruktureringen av de nordiske velferdsstatene: Endrede roller og relasjoner for de frivillige organisasjonene? I: Henriksen, Lars Skov og Bjarne Ibsen. Frivillighedens udfordringer. Nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer. Odense Universitetsforlag.

Enjolras, Bernard og Ørnulf Seippel (2001): Norske idrettslag 2000. Struktur, økonomi og frivillig innsats. ISF rapport 2001:004.

Goul Andersen, J.; Torpe, L. og Andersen, J. (2000): Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt. København. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.

Goul Andersen, J. (2002): Danskernes deltagelse I foreningsliv og græsrodsbevægelser 1979-2000. I: Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark. Magtudredningen. Aarhus Universitetsforlag.

Gundelach, Peter (1988): Sociale bevægelser og samfundsændringer. Politica.

Gundelach, Peter (1994): Er bevægelserne forsvundet? GRUS, nr. 14. (bl.a. om

‘forestillede fællesskaber’ og ‘politiske mulighedsstrukturer’).

Gundelach, P.: Jørgensen, H. og Klausen, K.K. (1997): Det lokale. Decentral politik og forvaltning. Aalborg Universitetsforlag.

Habermann, Ulla (2000): Motiver til frivillighed – frivillige i idrætsforeninger. Institut for Idræt, Københavns Universitet.

Habermann, Ulla (2001): En postmoderne helgen – om motiver til frivillighed. Lunds Dissertations in Social Work. Lunds Universitet.

Habermann, Ulla og Ottesen, Laila (2004): Omsorgskapital i idrætten. Sociologi. Temanummer om Idræt og Køn. Nr. 2/15.

Hannan, M.T., J. Freeman (1977): The Populations Ecology of Organizations. American Journal of Sociology, 82, 5, s. 929-964.

Heinemann, K. og M. Schubert (1992). Ehrensamtlichkeit und Hauptamtlichkeit. Verlag Hofmann Schorndorf.

Hetherington, Kevin (1994): The Contemporary significance of Schmalenbachs concept of the Bund. Sociological review, 42 (1): 1-25.)

Horch, Heinz-Dieter (1994 a): Does Government Financing have a Detrimental Effect on the Autonomy of Voluntary Associations ? Evidence from German Sports Clubs. in: International Review for Sociology of Sport.

Horch (1994 b): On the socio-economics of voluntary organisations. in: Voluntas, 5/2, 1994.

Horch, Heinz-Dieter (1990): Vereinigungsversagen. In: Sportwissenschaft 1990.

Ibsen, Bjarne (1994): Foreningerne og demokratiet. I Hans Henningsen. Dansk demokrati. Rødding Højskole.

Ibsen og Hansen (1994). Kredsene og folkeoplysningen. Samarbejdsudvalget mellem konsulenterne i oplysningsforbundene og idræts- og ungdomsorganisationerne, c/o Dansk Ungdoms Fællesråd.

Ibsen, Bjarne (1999): Vi har det så godt sammen, men hvorfor skal det være en forening? i: Hansen, Bent (red.): Ældre i bevægelse - København. Resultater og erfaringer af et utraditionelt samarbejde mellem den frivillige og offentlige sektor. DGI Storkøbenhavn og København Sund By.

Ibsen, Bjarne (2003): Børns idrætsdeltagelse i København. Institut for forskning i Idræt og Folkelig Oplysning og Københavns Kommune.

Ibsen, Bjarne (2003b). Idræt i Vindinge. Institut for forskning i Idræt og Folkelig Oplysning. www.cisc.sdu.

Ibsen, Bjarne (2005). Senior Sport and the Challenge for Organised Sports. In Journal of Asian Sport for All, Volume 5.

Ibsen, Bjarne og Knud Larsen (2005): Fra gymnastik til motionisme. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund. www.cisc.sdu.dk / www.dgi.dk.

Ibsen, Bjarne (2006): Foreningslivet i Danmark. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund. www.frivillighedsus.dk/www.cisc.sdu.dk.

Ibsen, Bjarne og Henning Eichberg (2006). Dansk idrætspolitik. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund. www.idan.dk/www.cisc.sdu.dk.

Ibsen, Bjarne og Peter Mindegaard Møller (2006): Forenings-motioncentre. Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund (under udarbejdelse).

Jensen, Mette (2001): Tendenser i tiden. Frederiksberg: Samfundslitteratur 2001.

Katz, Jerome and William B. Gertner (1988): Properties of Emerging Organizations. in: Academy of Management Review, 1988, Vol. 13, No. 3, 429-441.

Klausen, Kurt Klaudi (1990): Convergence or divergence ? Consequences of Strategic Choice in Small Voluntary Organizations. Paper presented at the 1990 AVAS Conference, Towards the 21 st Century: Challenges for the Voluntary Sector. The London School of Economics and Political Sciences. London July 1990.

Kulturministeriet (1986): Den danske idrætsforening. Resultater fra breddeidrætsudvalgets foreningsundersøgelse.

Kulturministeriet (1987): Betænkning om breddeidrætten i Danmark. Betænkning fra Kulturministeriets Breddeidrætsudvalg.

Koch Nielsen, Inger; Lars Skov Henriksen; Torben Fridberg og David Rosdahl (2005). Frivilligt arbejde. Den frivillige indsats. Socialforskningsinstituttet. København.

Larsen, Knud (2003a): Idrætsdeltagelse og idrætsforbrug i Danmark. Forlaget Klim.

Larsen, Knud (2003b): Den tredje bølge. Lokale- og Anlægsfonden. 2003.

Larsen, Knud (2006): Børns idrætsdeltagelsen i Rudersdal Kommune (foreløbig titel). Center for forskning i Idræt, Sundhed og Civilsamfund og Rudersdal Kommune.

Lorentzen, Håkon(2001): 'Frivillighet i forandring. Om forholdet mellom sivile fellesskap og moderniteten'. I: Lars Skov Henriksen og Bjarne Ibsen (red.): Frivillighedens udfordringer. Odense: Odense Universitetsforlag.

Micheletti, Michelle (1994): Det civila samhället och staten. Medborgarsammanslutningarnas roll i svensk politik. Publica. Sweden.

Molin, Jan (1996): Kærlighed & konsensus. DIF Kulturanalyse 1996. Danmarks Idræts-Forbund og Handelshøjskolens Efteruddannelsescenter.

Nielsen, Flemming og Jytte Skaaning (1994): Foreningsarkiver fra Ribe Amt. Bind 1 og 2. Udgivet af Ribe Amts Lokalarkiver.

Ottesen, Laila og Bjarne Ibsen (1999). Idræt, motion og hverdagsliv. Institut for Idræt, Københavns Universitet

Pfeffer, Jeffrey and Salancik, Gerald R. (1978): The External Control of Organizations. A Ressource Dependence Perspective. Harper & Row, Publishers. New York.

Renaut, Alain (1997): The Era of the Individual. An Contribution to a History of Subjectivity. Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Selle, Per og B. Oymyr (1995). Frivillig organisering og demokrati. Det frivillige organisasjonssamfunnet 1940 – 1990. Oslo, Det norske Samlaget.

Skou-Hansen, Tage (1972): Det midlertidige fællesskab. Gyldendal.

Stinchcombe, A.L. (1965): Social Structure and Organization. i J. G. March (red.): Handbook of Organizations. Skokie.

Torpe, Lars (2000): Foreninger og demokrati. I: Goul Andersen, Jørgen; Lars Torpe & Johannes Andersen. Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Torpe, Lars (2001): Folkets foreninger? De frivillige organisationers folkelige forankring i Skandinavien. I Henriksen, Lars Skov og Bjarne Ibsen. Frivillighedens udfordringer – nordisk forskning om frivilligt arbejde og frivillige organisationer. Odense Universitetsforlag.

Torpe, Lars og T.K. Kjeldgaard (2003): Foreningssamfundets sociale kapital. Århus: Magtudredningen.

Wolfe, Alan: Whose Keeper? Social Science and Moral Obligation. University of California Press.

Wollebæk, Dag og Selle, Per (2002). Det nye organisasjonssamfunnet. Demokrati i omforming. Bergen, Fagbokforlaget.

Noter

¹ Ibsen 2006.

² Bille, Fridberg, Storgaard og Wulff 2005

³ Ottesen og Ibsen 1999, Ibsen 2003, Larsen 2006.

⁴ Ibsen og Eichberg 2006.

⁵ Se bl.a. Aldrich og Pfeffer 1976; Carroll 1984. Den første og dominerende approach, tilpasningsapproachen, fokuserer på organisations-populationers forandring som følge af organisationernes tilpasning til ændrede omgivelser, nye krav, mv. Teorierne under approach antager således, at organisationerne er stærkt adaptive, og at den enkelte organisation skal passe til sine omgivelser. Organisationen opfattes som en klump modelvoks, der kan blive til næsten hvad som helst. Under denne approach kan henføres tre teorier eller hypoteser: Transformations-hypotesen (se bl.a. Micheletti 1995), afhængigheds-hypotesen (Pfeffer and Salancik 1978) og isomorfi-hypotesen (DiMaggio and Powell 1983). Til forskel fra teorierne i denne approach, antager teorierne i den anden approach, selektions-approachen, at organisationer er karakteriseret af en stærk inert. Selvom effektivitetskravet hele tiden udfordrer overlevelsesevnen i organisationen, ændrer den enkelte organisation sig sjældent radikalt i lyset af omgivelsernes trusler. Forandringerne i organisationsmønstret sker derfor i højere grad ved dannelsen af nye organisationer og organisationsformer. Under denne approach henføres to teorier: Generationshypotesen (Stinchcombe 1965) og selektionshypotesen (bl.a. Hannan and Freeman 1977).

⁶ Goul Andersen, Torpe og Andersen 2000; Torpe 2001; Goul Andersen 2002.

⁷ Bonke 2002.

⁸ Ibsen 2006.

⁹ Torpe og Kjeldgaard 2003.

¹⁰ Selle og Øymyr 1995; Wollebæk og Selle 2002.

¹¹ Torpe og Kjeldgaard 2003.

¹² Kulturministeriet 1987, kapitel 5.

¹³ DGI opgjorde i 2004 antallet af medlemsforeninger til 5.046 (samt ca. 900 skytteforeninger under De

Danske Skytteforeninger), men i DGI tæller afdelinger under hovedforeninger ikke som en selvstændig enhed.

¹⁴ Tallet er udregnet på denne måde: $(10.889/77) * 100 = 14.142$.

¹⁵ I foreningsundersøgelsen i Fyns Amt fra 2004 svarede 71 pct. af idrætsforeningerne, at de er medlem af en amts-, regional- og/eller landsorganisation. En gennemgang af svarene afslører dog en del fejl, idet foreninger, der notorisk er medlem af en idrætsorganisation, ikke har angivet det i spørgeskemaet. Det er især gymnastik- og danseforeninger, som har svaret, at de ikke er tilknyttet en organisation, men der findes foreninger indenfor alle aktivitetstyper, der har oplyst, at de ikke er medlem af en regional- og/eller landsorganisation.

¹⁶ I foreningsundersøgelsen i Fyns Amt blev der registreret 1444 idrætsforeninger, inklusiv danseforeninger, støtteforeninger, idrætssamvirker og amts- og regionalforeninger. Indbyggertallet i Fyns Amt udgjorde i 2004, da undersøgelsen blev gennemført 8,8 pct. af det totale indbyggertal i Danmark. Hvis det antages, at Fyns Amt er repræsentativ for Danmark som helhed kan antallet af idrætsforeninger beregnes på denne måde: $(1444/8,8) * 100 = 13.078$.

¹⁷ Hvorvidt en flerstrengt idrætsforening består af 'selvstændige afdelinger', der kan betragtes som en forening, eller den består af udvalg eller afdelinger, der er underlagt fælles bestyrelse og økonomi i hovforeningen, beror i mange tilfælde på et skøn. Der var ikke muligt at checke organisationsstrukturen i alle de registrerede flerstrengede foreninger.

¹⁸ Diverse resultater fra undersøgelsen findes på organisationernes hjemmesider: www.dfi.dk, www.dgi.dk.

¹⁹ Ærøskøbing kommune, Marstal kommune, Gudme Kommune og Egebjerg Kommune deltog i 1993 en undersøgelse af 'kredsene' (= foreningerne) i 17 kommuner i Danmark, som led i en evaluering af Folkeoplysningsloven. De samme kommuner indgår også i forenings-

undersøgelsen i Fyns Amt fra 2004.

²⁰ Ibsen 2006.

²¹ Bille, Fridberg, Storgaard og Wulff 2005

²² Ottesen og Ibsen 1999, Ibsen 2003, Larsen 2006.

²³ En undersøgelse af voksne og børns fritids- og kulturvaner fra 2004 viser ingen signifikant ændring siden 1998 på andelen af børn mellem 7 og 15 år, som regelmæssigt dyrker sport eller motion. I 1998 var andelen 89 pct. og i 2004 blev andelen opgjort til 88 pct. Dette tal dækker dog over en tydelig fremgang blandt de yngste børn (7-9 år) fra 86 pct. til 91 pct., mens andelen er gået tilbage blandt de 10-12-årige (93 til 90 pct.) og 13-15-årige (88 til 80 pct.). Samme undersøgelse tyder også på et svagt fald i andelen af børnene, der dyrker idræt i en forening (Bille, Fridberg, Storgaard og Wulff 2005: 254). Tallene er ikke sammenlignelige med tallene i figur 3, fordi både aldersopdelingen og måden der er spurgt på i undersøgelsen fra 2004 afviger fra tidligere analyser.

²⁴ Sammenslutning af idrætsforeninger (2), motionscykling (2), roning og kajak (2), flerstrengt idrætsforening (3 ??), petanque (1), bowling (1), ridning (2), folkedans (1), støtteforening (2), boksning (1), bueskydning (2), marchforening (1), mandsgymnastik (1), svømning (1), ældreidræt (1). De nedlagte foreninger omfatter en kajakklub, en tennisklub, en støtteforening, en svømmehalsforening, en motionsforening, to cykelforeninger, en handicapidrætsforening og en vandreforening. Dvs. at det overvejende er den samme type af idrætsforeninger, som der er dannet nye foreninger af og også er nedlagt.

²⁵ Ibsen og Hansen 1994.

²⁶ Ibsen 2006.

²⁷ Gundelach 1988.

²⁸ Ibsen 1994.

²⁹ Wollebæk og Selle 2002.

³⁰ Ibsen 2006.

³¹ Man finder den samme tendens i foreningsundersøgelsen i Fyns Amt fra 2004, men tendensen er noget mindre markant i denne undersøgelse.

³² Ibsen 1992.

³³ Igennem 1980'erne gennemførtes

en række forsøgs- og udviklingsprojekter inden for det sociale, kulturelle og uddannelsesmæssige område (bl. a. forsøgs- og udviklingsprojekterne under 10-punkts programmet, forsøgene med lokale kulturcentre og Socialministeriets udviklingsmidler), hvis overordnede idé var at få borgere i deres lokale miljøer til at finde sammen om at gennemføre forsøgsprojekter inden for en bred central styringsramme. Bestræbelserne gik altså ud på at inddrage og styrke de lokale fællesskaber i løsningen af kulturelle og socialpolitiske opgaver, og et ønske om at skabe helhed, koordination og fællesskab frem for enkelttilbud og individuel dyrkelse af særinteresser.

³⁴ Koch Nielsen m.fl 2005.

³⁵ Anker & Koch-Nielsen 1995.

³⁶ Torpe 2000:91.

³⁷ Habermann 2000 og 2001.

³⁸ Ottesens og Ibsens undersøgelse fra 1999, der blev gennemført i fire afgrænsede regionale/lokale områder af Danmark, viser, at andelen af de idrætsaktive, der udfører frivilligt arbejde i en idrætsforening, er dobbelt så stor i Salling-Fjends i Viborg Amt end i Ballerup Kommune og bydelene Sundby Nord og Indre Østerbro i Københavns Kommune (Ottesen og Ibsen 1999). En nyere analyse afslører ligeledes et meget stærkt sammenfald mellem urbaniseringsgraden på den ene side og på den anden side andelen af befolkningen, som deltager i møder og/eller foreningsarbejde samt andelen, der har tillidsposter i en idrætsforening. Mens kun 1 pct. af de voksne i hovedstanden har en tillidspost i en idrætsforening, er det hele 6 pct. i mindre byer (Larsen 2003).

³⁹ Ottesen og Ibsen 1999.

⁴⁰ Habermann og Ottesen 2004.

⁴¹ Ibsen 1992. Heinemann og Schubert 1992. Enjolras og Seippel 2001.

⁴² Ibsen og Hansen 1994.

⁴³ Man kan skelne mellem a) empiriske typologier hvis karakteristika er påvist ved fx. statistiske analyser, case-studier ol., b) teoretiske typologier som i højere grad bygger på teoretiske funderinger, og som er opdelt efter nogle centrale dimensioner, og c) visions typologier som er udtryk for visioner for foreningerne

i fremtiden. En anden måde at differentiere typologierne på er at skelne mellem en deduktiv analyse, som klassificerer organisationerne efter analytiske kriterier og tydelige ydre kendetegn, og en induktiv analyse, som klassificerer organisationerne ud fra en multidimensional klassifikation. Endelig kan man skelne mellem normaltypologier, som er beskrivende og forståelsesorienterede og som især tager sigte på at variationen i undersøgelsesfeltet, og idealtypologier, der i højere grad er forklaringsorienterede.

⁴⁴ I Breddeidrætsbetænkningen skelnes mellem tre foreningstyper: 1) Den lille forening på landet, som har en relativ høj andel af unge, stagnerende medlemsudvikling, et beskedent sportsligt niveau, en relativ god økonomi og facilitetsdækning og relativt godt stillet med hensyn til ledere og instruktører. Denne foreningstype udgjorde i 1985 28 pct. af alle idrætsforeningerne.

2) Den store forening i byen, som har en bredere medlems sammensætning og relativt flere ældre, en positiv medlemsudvikling, et højt sportsligt ambitionsniveau, en relativ stor omsætning men en anstrengt økonomi og relativt store leder- og instruktørproblemer. Denne foreningstype udgjorde i 1985 19 pct. af alle idrætsforeningerne.

3) Specialforeningen med en af de små idrætsgrene på programmet, der fortrinsvis er hjemmehørende i byerne, er relativt lille, har en stor aldersmæssig spredning men en meget skæv kønssammensætning, meget varierende medlemsudvikling (mellem foreningerne), ofte deltager i konkurrerer på nationalt niveau, har en meget betrængt økonomi og har relativt få offentlige midler og sponsor- og reklamemidler og er relativt godt stillet med hensyn til ledere og instruktører. Denne foreningstype udgjorde i 1985 18 pct. af alle idrætsforeningerne (Kulturministeriet 1987, side 159).

⁴⁵ Ibsen skelner mellem tre foreningstyper:

1) 'Den lille idrætsforening' er en lille, enstregen og relativt ny forening, der beskæftiger sig med én lille og forholdsvis ny idrætsgren.

Foreningen er snævert idrætsorienteret og introvert og har ikke andre aktiviteter på programmet. Medlemskaren er forholdsvis homogen og betår overvejende af unge og voksne mænd, som har en stærk tilknytning til foreningen. Foreningen oplever ingen konkurrence fra andre idrætstilbud og fungerer uafhængigt af sponsorer og offentlig støtte.

2) 'Boldklubben' er en enstregen 'klub' eller selvstændig afdeling af en flerstregen forening, hvis primære idrætsgren er fodbold, håndbold, basketball eller volleyball. Foreningen er mellemstor og forholdsvis gammel. Foreningen deltager overvejende i konkurrencer på lokalt og regionalt plan. Foreningen har en forholdsvis homogen medlemsgruppe, der overvejende består af børn og unge, som har en forholdsvis stærk tilknytning til foreningen. Foreningen oplever en del konkurrence fra andre idrætsforeninger. De kommercielle indtægter udgør en relativ stor andel af indtægterne, og foreningen er meget aktiv overfor kommunen for at forbedre vilkårene for den.

3) "Den store motionsforening" er en stor og forholdsvis gammel forening, der beskæftiger sig med en eller flere af de store individuelle motionsidrætter (gymnastik, svømning, badminton, tennis, mv.). Enten er foreningen flerstregen eller en selvstændig afdeling under en hovedforening. Foreningen er mere extrovert og har en stærkere tilknytning til lokalsamfundet end andre idrætsforeninger. Medlems sammensætningen er forholdsvis uhomogen med en jævn alders- og kønsfordeling. Medlemmerne har for langt hovedpartens vedkommende en svag tilknytning til foreningen, som er mere instrumentelt orienteret end boldklubben og den lille idrætsforening. Foreningerne oplever konkurrence fra andre idrætsforeninger, aftenskoler, helsecentre ol. Og er mere økonomisk afhængig af og mere aktiv overfor kommunen end de andre idrætsforeninger (Ibsen 1992: side 190-192).

⁴⁶ Udviklet i dialog med foreningsledere på et kursus i DGI i 1999.

⁴⁷ Gundelach, Jørgensen og Klausen (1997) skelner mellem to teoretiske ap-

proaches, der ikke udelukker hinanden, til forståelse af tilhørsforhold og fællesskabers grundlag. Den første retning forklarer tilhørsforholdet ud fra fælles interesser og denne approach udspringer af rational choice. Denne teori er bedst til at forklare borgernes tilknytning til kommunen eller kommunale institutioner, og fællesskabet er knyttet til fælles interesser, som borgerne er interesseret i at få indflydelse på, for at få del i de fælles goder. Men deraf følger nødvendigvis ikke følelsen af en fælles identitet. Den anden forståelse bygger på normbaserede teorier, som forklarer et tilhørsforhold med, at normer eller ritualer skaber tilhørsforholdet. Fællesskabsfølelsen skyldes altså en norm for, at det er vigtigt at være en del af et lokalt fællesskab, eller bekræftet gennem ritualer (særlige begivenheder, aktiviteter, arrangementer, mv.).

⁴⁸ Jeg har i denne sammenhæng undladt at gøre rede for den teoretiske litteratur om fællesskaber og fællesskabers forandring, som har været inspirationskilde til distinktionen mellem forskellige foreningstyper, bl.a. Skou-Hansen 1972; Hetherington 1994; Etzioni 1988; Renaut 1997; Baumann 2001 og Delanty 2003.

⁴⁹ Ibsen 2006.

⁵⁰ De 4 typer er hverken udtømmende eller gensidigt udelukkende. I den forstand

lever de ikke op til de ideale krav til typologier. Man kan således identificere en række andre grundlag for fællesskabet, der i varierende grad falder ind under ovenstående fire: Fx et specifikt "problem" eller en bestemt "interesse" (fx. sociale organisationer, sygdomsorganisationer, afgrænsede politiske sagsorganisationer ol.).

⁵¹ Wolfe 1989.

⁵² Aarsæther 1997.

⁵³ Nielsen og Skaaning 1994.

⁵⁴ Skou-Hansen 1972: 211.

⁵⁵ Molin 1996.

⁵⁶ Molin 1996.

⁵⁷ Molin 1996.

⁵⁸ Molin 1996.

⁵⁹ Molin 1996.

⁶⁰ Ottesen og Ibsen 1999; Larsen 2003 a; Larsen 2003 b; Ibsen og Larsen 2005.

⁶¹ Ottesen og Ibsen 1999.

⁶² Ibsen 1999; 2005.

⁶³ Ibsen og Larsen 2005.

⁶⁴ Ibsen 2003 b.

⁶⁵ Ibsen og Møller 2006.

⁶⁶ Jensen 2001.

⁶⁷ Renaut 1997.

⁶⁸ Lorentzen 2001.

⁶⁹ Eikås 2001.

⁷⁰ Kulturministeriet 1986.

⁷¹ Ibsen 1992.

⁷² Ibsen og Hansen 1994.